

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta

Pěstounská péče ukončená před dovršením zletilosti dítěte

bakalářská práce

Autor: Blanka Sedláčková Vinklerová
Studijní program: Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: Sociální práce ve veřejné správě
Vedoucí práce: Mgr. Bohdana Břízová, Ph.D
Datum odevzdání práce: 2. 5. 2013

Abstrakt

Klíčová slova

Důvody pro ukončení pěstounské péče

Náhradní rodinná péče

Pěstounská péče

Pěstounská rodina

Vliv pěstounské péče

Rodina je primární společenskou skupinou, která zaujímá ve vývoji dítěte nezastupitelnou funkci. Má rozhodující vliv na utváření bezprostředních vztahů jedince a společnosti. Nejlepším výchovným a životním prostředím pro dítě je dobře fungující rodina, která uspokojuje veškeré jeho potřeby a poskytuje mu domov, jistotu, bezpečí, zázemí a lásku. Ne všechny děti mají to štěstí v takové rodině vyrůstat. Někteří rodiče se z různých důvodů nemohou, nechtějí nebo neumí o své děti starat. Tyto děti pak mohou být umístěny do výchovy v náhradní rodině. Cílem náhradní rodinné péče je zajistit jim výchovu, která se co nejvíce podobá životu v přirozené rodině.

Náhradní rodinná péče v naší zemi má několik forem. Nejčastějšími formami je osvojení a pěstounská péče. V této práci je věnována pozornost zejména pěstounské péči. Základními podmínkami pro svěření dítěte do pěstounské péče je zájem dítěte a záruka řádné výchovy. Pěstounskou péčí dítě neztrácí vazby k biologické rodině a rodičům zůstává zachována rodičovská zodpovědnost. Pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu a zaniká dosažením zletilosti dítěte nebo může být z důležitých důvodů opět soudem zrušena ještě před tím, než dítě nabude zletilosti.

Důvody pro ukončení pěstounské péče před dosažením zletilosti dítěte se mohou vyskytnout na straně dítěte i na straně pěstounů. V každém případě má následné selhání pěstounské péče značný vliv na budoucí životy dětí, které v ní vyrůstají.

Cílem této práce je zjistit důvody, pro které je pěstounská péče ukončována před dosažením zletilosti dítěte. Dílčím cílem je posoudit vliv pěstounské péče na další život dětí, které do pěstounské péče byly umístěny.

Za účelem dosažení cílů byla zvolena strategie kvalitativního výzkumu. U zkoumaných souborů byla využita metoda dotazování, technika polořízeného rozhovoru a technika analýzy dokumentů. První výzkumný soubor byl tvořen ženou a muži ve věku 20-27 let, kteří byli po určitou část svého života vychováváni v pěstounské péči, která musela být z různých důvodů ukončena před dovršením jejich zletilosti. Druhý výzkumný soubor byl tvořen pěstounskými manželskými páry, v jejichž rodinách, v pěstounské péči, po určité období vyrůstali respondenti prvního výzkumného souboru.

Ze zjištěných výsledků vyplývá, že důvody, jejichž vyústěním je v mnoha případech ukončení pěstounské péče před dosažením zletilosti dítěte lze skutečně spatřovat na straně dítěte i na straně pěstounů. V případě dětí je v převážené většině vznik problémů ovlivněn jejich věkem, možnostmi a schopnostmi v oblasti školního prospěchu, genetickými předpoklady, schopností přijmout hodnoty náhradní rodiny. Na straně pěstounů je důležitým faktorem úspěšnosti pěstounské péče jejich schopnost přijmout dítě s jeho specifickými potřebami a osobními limity, které jsou dány nepříznivou rodinnou a osobní anamnézou. V důsledku nereálných očekávání náhradní rodiny se děti následně dopouští nežádoucího chování a propojením těchto faktorů dochází k ohrožení stability pěstounské péče. Podstatná je i samotná motivace pěstounů k výkonu pěstounské péče.

Dále bylo výzkumem zjištěno, že život mladých lidí, kteří byli v dětském věku po určitou dobu vychováváni v pěstounské péči, je zcela jistě pobytem v náhradních rodinách ovlivněn. Jako kladný vliv se ukázaly zkušenosti, názory a postoje dětí získané v pěstounských rodinách, které ve většině případů zformovaly do určité míry jejich vlastní pohled na život a postoj k němu. Uvědomují si rozdíly mezi běžně fungujícími rodinami, k nimž patří pěstounské rodiny, ve kterých žily, a způsobem života jejich biologických rodin. Toto poznání jim následně slouží při budování vlastního, samostatného života.

Autor práce je přesvědčen o závažnosti této problematiky, neboť bezprostředně ovlivňuje životy mladých lidí. Domnívá se, že je třeba zaměřit pozornost na výběr žadatelů o náhradní rodinnou péči ve smyslu jejich vhodnosti přijmout konkrétní typ dítěte a v souvislosti s motivací pěstounů soustředit pozornost na jejich morální profil.

Výsledky předložené práce mohou přispět ke zkvalitnění výběru vhodných pěstounů, při utváření rodinných svazků, při vlastní práci s pěstounskými rodinami. Práce bude poskytnuta krajským úřadům, které o vhodnosti pěstounů rozhodují a sociálním pracovníkům na odděleních orgánů sociálně-právní ochrany dětí zabývajících se náhradní rodinnou péčí.

Abstract

Keywords

Biological family

Substitutional family care

Foster care

Termination of foster care

Influence of foster care

Family is a primary social group which serves a critical function in the development of children. It has a determining influence on the forming of immediate relationships between individuals and society. The best environment for children's life and education is a functional family which satisfies all of the children's needs and provides them with home, safety, security, background, and love. Not all children, however, are lucky enough to grow up in such a family. For various reasons, some parents can't, don't want to or are unable to take care of their children. Subsequently, these children may be placed into a substitutional family. The aim of substitutional family care is to provide them with upbringing which resembles the life in a normal family as much as possible.

In the Czech Republic, substitutional family care takes several different forms. The most frequent are adoption and foster care. This thesis concentrates primarily on foster care. The most important preconditions for placing a child into foster care are the child's interest and the guarantee of a proper upbringing. Children in foster care maintain the ties with their biological family, and the parental responsibility remains with the biological parents. Foster care begins with the decision of a court and ends when the child reaches maturity. However, the court may terminate it sooner if there are relevant reasons.

The reasons for terminating foster care before the child reaches maturity can originate either on the children's or the fosters' side. In any case, the subsequent failure of foster care has a tremendous impact on the future lives of the children involved.

This thesis aims on discovering reasons why foster care is terminated before the child becomes an adult. The secondary aim is to determine the influence of foster care on further life of children who were placed into it.

The strategy used in reaching these aims was the qualitative analysis. The employed methods included the questioning, partially directed interview and document analysis. The first research sample consisted of a female and several males in the age of 20 to 27 who grew up in foster care which had to be terminated before they could reach maturity. The second research sample consisted of foster couples in whose families the members of the first sample had been growing up for some time.

The results indicate that the reasons for premature foster care termination can indeed be found on the child's as well as the foster's side. On the part of children, problems are often caused by their age, their capabilities in school, genetic predispositions, and their ability to accept the values of the substitutional family. On the part of fosters, the most important factor of foster care success is their ability to accept the child with his/her specific needs and personal limitations which are given by his/her unfavorable family conditions and personal anamnesis. Due to unrealistic expectations of the foster family the children subsequently fall into undesirable behavior, and the combination of these factors endangers the stability of foster care. The motivation of fosters to conduct foster care is highly relevant as well.

This research has also concluded that life of young people who spent some time in foster care is most definitely influenced by their stay in substitutional families. A positive influence can be seen in the experiences, opinions and values acquired in the foster families. These values have formed the children's own view of life. They became aware of differences between normally functioning families including their foster families, and their biological families' way of life. This realization serves them well when building their own independent life.

The author of this thesis is convinced of the severity of this topic because it has a direct impact on the lives of young people. The author believes it is necessary to focus on the selection of future foster parents in terms of their suitability to accept a specific

type of child. Also, it is of paramount importance to take into account their moral profile.

The results of this thesis may support a better selection of suitable fosters, creation of family ties, and better work with foster families. The thesis will be made available to a regional authorities which make decisions about the suitability of fosters, as well as to social workers from institutions that focus on social and legal protection of children with regard to foster care.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 2. 5. 2013

.....

Blanka Sedláčková Vinklerová

Poděkování

Chtěla bych vyjádřit poděkování Mgr. Bohdaně Břízové, Ph.D za odborné vedení, za podnětné a cenné připomínky, morální podporu, pochopení a především velkou snahu a trpělivost, kterou mi věnovala při zpracování mé bakalářské práce.

Obsah

Obsah.....	10
Úvod	12
1. Současný stav	13
1.1 Rodina a domov	13
1.2 Náhradní rodinná péče	14
1.2.1 Obecné vymezení.....	14
1.2.2 Formy náhradní rodinné péče	15
1.2.3 Zprostředkování náhradní rodinné péče	18
1.2.4 Zákonná úprava náhradní rodinné péče	19
1.3 Pěstounská péče	20
1.3.1 Historie pěstounské péče	20
1.3.2 Obecné vymezení.....	21
1.3.3 Typy pěstounské péče	23
1.3.4 Specifické charakteristiky dětí indikovaných do pěstounských rodin	25
1.3.5 Výchova dětí v pěstounské péči.....	26
1.3.6 Ukončení pěstounské péče	28
2. Cíle práce	31
2.1 Cíl práce	31
3. Metodika	32
3.1 Metodický postup	32
3.2 Charakteristika výzkumného souboru.....	33
3.2.1 Soubor N1	34
3.2.2 Soubor N2.....	34
4. Výsledky vlastního kvalitativního výzkumu	35
4.1 Pěstounská péče č. 1 - Tibor, 20 let (*1993).....	35
4.2 Pěstounská péče č. 2 - Daniela, 23 let (*1990).....	39

4.3 Pěstounská péče č. 3 - Jiří, 27 let (*1986).....	45
4.4 Pěstounská péče č. 4 - Pavel, 22 let (*1991).....	50
4.5 Shrnutí výsledků výzkumu.....	56
5. Diskuze	58
6. Závěr.....	65
7. Seznam použitých zdrojů.....	67
8. Seznam příloh.....	70

Úvod

Ve své práci bych se ráda zamyslela nad problémem, který se poměrně často objevuje u případů dětí umístěných do pěstounské péče. Jedná se o předčasné ukončení této formy náhradní rodinné péče, tzn. ukončení pěstounské péče před dovršením zletilosti dítěte.

Pracuji jako sociální pracovnice na oddělení sociálně-právní ochrany dětí a mám ve své kompetenci i agendu náhradní rodinné péče. Za dobu, po kterou se touto problematikou zabývám, jsem poznala mnoho dětí vyrůstajících v péči pěstounské a také hodně těch, které z různých důvodů z pěstounské rodiny odešly ještě před dosažením dospělosti.

Ve své bakalářské práci chci zjistit, jaké jsou nejčastější důvody pro ukončení pěstounské péče před dosažením 18. roku věku dítěte a také jaký vliv má pěstounská péče a následný návrat dítěte do ústavního zařízení na jeho další život.

Děti vyrůstající v náhradní rodinné péči byly připraveny o přirozenou podporu vlastních rodičů a mnohdy zažily značné psychické, někdy i fyzické otřesy. Většinou pocházejí ze špatného sociálního prostředí, ve kterém jsou přítomny různé patologické jevy, jako je např. alkoholismus, trestná činnost, prostituce, špatná pracovní morálka. Společnou obecnou charakteristikou rodičů často bývá nízká sociální a mentální úroveň a téměř vždy absence zájmu o děti. S ohledem na tyto skutečnosti je zřejmé, že tyto děti zákonitě musí být svým původem poznamenány. Jejich většinou neblahé zkušenosti se často promítají do celého jejich dalšího života.

Domnívám se, že důvody, pro které tyto děti nemohly vyrůstat ani v biologické rodině a nakonec ani v rodině náhradní, stojí za povšimnutí stejně jako jejich další osudy, které jsou zcela jistě životem v pěstounské rodině ovlivněny.

1. Současný stav

1.1 Rodina a domov

Rodina je základní jednotkou každé lidské společnosti. Je biologicky významná pro udržení lidstva, zprostředkuje člověku vrůstání do jeho kultury a společnosti. Vytváří kontinuitu a pouta solidarity mezi jednotlivými generacemi. Má socializační funkci, neboť je prvním modelem společnosti, se kterým se dítě setkává. Určuje jeho osobní vývoj a vztahy k ostatním lidem, orientuje ho na určité hodnoty a předává mu sociální dovednosti. Rodina je těžko postradatelná i pro dospělého člověka. Poskytuje mu pocit vlastní hodnoty a smysluplnosti své existence, na kterých závisí jeho psychická pohoda a zdraví. Podstatným znakem rodiny je také společné hospodářství a společné bydlení. Vytváří domov (Matoušek, 1993).

Matějček (1986) pokládá domov za velmi důležitý. Je jednou z podmínek šťastného dětství, které dobře a zdravě utváří lidskou osobnost. Je také místem, kde se dítě cítí bezpečně a kde je chráněno před vším neznámým a nebezpečným. Dále je místem učení, poznávání a radostných prožitků. Dítě v něm má své „místo“. Domov dítěti vytvářejí zpravidla rodiče a s nimi i všichni ostatní, kdo s nimi žijí ve společné domácnosti. K domovu také patří určitá stálost prostředí a stabilita domácího řádu. A přestože si dítě časem najde svou vlastní cestu a svůj vlastní řád, jeho původní domov mu bude neustále pevnou základnou, o kterou bude opírat své další životní rozhodování a jednání.

Dále Matějček (1994) doplňuje, že domov dětí je předznamenán v domovu rodičů, resp. dospělých vychovatelů, protože to nemusí být jen biologičtí rodiče, ale i ti, kdo s dětmi skutečně žijí, mají je rádi, patří k nim a domov jim vytvářejí.

Podle Heluse (1984) je základem domova vroucí, vzájemný vztah lidí, kteří se mají rádi, rozumějí si, pomáhají si, dělí se a mohou spoléhat jeden na druhého.

Rodinná společenství mají svou tradici hluboko uloženou v historické paměti rodin. Tato tradice má svou důležitou funkci v udržování trvalých rodinných hodnot (Masáková, 2011).

Sobotková (2011) říká, že rodina je skupinou lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených vztahů. Členové jsou často vázáni hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určité životní etapě. Kdykoli mezi blízkými lidmi existují intenzivní a kontinuální psychologické a emocionální vazby, může být užíván pojem rodina, i když jde např. o rodinu náhradní.

1.2 Náhradní rodinná péče

1.2.1 Obecné vymezení

Úmluva o právech dítěte (1991) ve 20. Článku zakotvuje právo dítěte na zvláštní ochranu a pomoc v tom případě, pokud je dítě dočasně nebo trvale zbaveno svého rodinného prostředí nebo v tomto prostředí nemůže být ve svém vlastním zájmu ponecháno.

Náhradní rodinná péče je forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno „náhradními rodiči“ v prostředí, které se co nejvíce podobá životu v přirozené rodině (Matějček, 1999).

Bubleová (2010) upozorňuje, že náhradní rodinná péče má přednost před ústavní výchovou. Tento princip vyplývá z mezinárodních úmluv i z platných českých právních předpisů. To je dáno také v zákoně o rodině č. 94/1963 Sb. v platném znění, - „ před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc, která mají přednost před výchovou ústavní“.

Do náhradní rodinné péče jsou umisťovány děti, které se z nejrůznějších důvodů ocitly bez vlastního domova, zázemí a jistoty. Jsou to děti, jejichž rodiče se o ně nemohou, nechtějí nebo neumějí starat. Většinou se jedná o takzvaně sociálně osiřelé děti, tedy děti z rozvrácených rodin, z rodin zatížených psychopatologií, děti opuštěné, týrané a zneužívané. Obecně lze tyto děti charakterizovat jako děti ohrožené. Přednostně jsou svěřovány do péče širší rodiny nebo do péče osob, které dítě znají.

Teprve další možností při řešení situace dítěte je hledání osob z okruhu prověřených zájemců o náhradní rodinnou péči, kteří jsou vedeni v evidenci žadatelů o náhradní rodinnou péči. Nová rodina by měla umět porozumět i specifickým potřebám a projevům těchto dětí. Každé z nich má za sebou nějakou náročnou životní historii, a proto by nová rodina měla být na vše velmi dobře připravena (Bubleová, 2010).

Matějček (2002) potvrzuje, že cesta této přípravy je velmi náročná a má svá přesně vymezená pravidla. Nalezením nové rodiny pro dítě jde o vytvoření nových rodinných vztahů, které mají být opravdové, hluboké a zejména trvalé. To všechno vyžaduje od náhradních rodičů nejen dobrou vůli a otevřené srdce, ale i hodně rozumu, odhodlání, vytrvalosti, shovívavosti, vychovatelského taktu a mnoho dalšího.

1.2.2 Formy náhradní rodinné péče

Mezi základní formy náhradní rodinné péče řadíme osvojení, pěstounskou péči, svěřením do péče jiné osoby než rodiče dle § 45 zákona o rodině, poručenskou péči a opatrovnictví.

Matějček (1999) říká, že každá jednotlivá forma náhradní péče má svá silná a slabá místa, své přednosti i úskalí. Nehovoří zde o hodnocení horší - lepší, ale ve smyslu jiné, osobité, specifické, případně vhodné - méně vhodné. Společné všem formám náhradní péče je jediné, a to je skutečnost, že dítě je vychováváno lidmi, kterým se nenarodilo. Proto neměli možnost sžít se s ním v období jeho prenatálního vývoje, prožít jeho porod, sdílet s ním počátky jeho života. Je pro ně jednou „velkou neznámou“ a jejich úkolem je naučit se mu rozumět, přizpůsobit mu svůj životní rytmus a styl, aby vyhovoval jim i dítěti.

Osvojení

Osvojení neboli z latiny odvozená „adopce“ je nejvyšší formou náhradní rodinné péče, neboť jím dítě získává novou rodinu se vším všudy, včetně všech příbuzenských vztahů (Bubleová, 2010). Tím naplňuje své hlavní poslání, kterým je nahradit dítěti chybějící stabilní rodinné prostředí. Neméně důležitým úkolem osvojení je naplnit

smysl života osvojitelů, v jejichž rodině začíná dítě žít. Motivací žadatelů o osvojení je především snaha o doplnění své rodiny (Matějček, 2002).

Úkonem osvojení však u dítěte nedochází k vymazání jeho minulosti. Stále má své kořeny a svou identitu, kterou je třeba dál budovat a nenásilně propojovat s životem v nové rodině (Bubleová, 2010).

Škoviera (2007) pokládá za důležité, že osvojitel má základní informace o biologických rodičích, ale on sám zůstává pro biologické rodiče v anonymitě. Znamená to tedy, že vztah dítěte a osvojitele není ze strany biologického rodiče ohrožen. V tomto ohledu lze riziko spatřovat ve zdravotní oblasti (např. dědičné choroby) i v omezení práva dítěte na poznání svého původu.

Osvojením vzniká mezi osvojencem a osvojitelem, resp. osvojiteli vztah jako mezi biologickými rodiči a vlastními dětmi. Stejně tak mezi dítětem a příbuznými osvojitelů vzniká poměr rovnající se poměru příbuzenskému. Osvojitelé nabývají práv a povinností, které tvoří souhrn rodičovské zodpovědnosti, tj. konkrétně práv a povinností majících rodiče při péči o nezletilé dítě. Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl.

Osvojit lze pouze dítě nezletilé a základní podmínkou pro osvojení je fakt, že osvojení bude ku prospěchu dítěte (Matějček, 2002).

O osvojení rozhoduje soud. Ve svých výrocích vyslovuje osvojení, změnu příjmení dítěte na příjmení osvojitelů a jejich zápis do matriky místo biologických rodičů. Před jeho rozhodnutím musí uplynout nejméně tři měsíce, tzv. „předadopční péče“, po které zájemce o dítě pečuje na své náklady (Bubleová, 2007).

Matějček (1999) upřesňuje, že zákon rozlišuje 2 druhy osvojení. Jedná se o osvojení 1. stupně, resp. osvojení „zrušitelné“ neboli „prosté“, které může v budoucnu soud z důležitých důvodů na návrh osvojence či osvojitele zrušit, a osvojení 2. stupně, resp. osvojení „nezrušitelné“, které zrušit nelze.

Osvojit lze pouze dítě tzv. právně volné. Tímto termínem je označováno dítě, jehož rodiče udělili písemný souhlas s aktem osvojení nebo dítě, o něhož rodiče dlouhodobě neprojevovali zájem, tzn. nenavštěvovali jej, neměli snahu získat o něm informace (Gabriel, Novák, 2008).

Svěření dítěte do péče jiné osoby než rodiče dle § 45 zákona o rodině

Vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pokud tato osoba se svěřením dítěte do své péče souhlasí. Podmínkou je, aby poskytovala záruku zdárné výchovy dítěte. Při výběru vhodné osoby dá soud zpravidla přednost příbuznému dítěte, ale může to být i někdo jiný, kdo je dítěti blízký, k němuž má dítě vytvořený citový vztah. Dítě může být svěřeno také do společné výchovy manželů. Soud při svém rozhodování vždy vymezí osobám, kterým dítě do výchovy svěřuje, rozsah jejich práv a povinností vůči dítěti (Bubleová, 2010).

Poručenská péče

Poručenskou péčí charakterizuje Matějček (2002) jako staronový institut, který vnesla do našeho práva novela zákona o rodině platná od srpna roku 1998. Soud ustanoví dítěti poručníka v případě, že rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, byl pozastaven výkon jejich rodičovské zodpovědnosti či nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, a tudíž nejsou nositeli rodičovské zodpovědnosti.

Poručník je zákonným zástupcem dítěte. Ustanovený poručník může, ale nemusí o dítě osobně pečovat. Pokud péči o dítě osobně vykonává, má on i dítě nárok na stejné hmotné zabezpečení jako pěstoun (Bubleová, 2010).

Práva a povinnosti poručníka spočívají ve výchově dítěte, jeho zastupování a správě jeho majetku (Matějček, 2002).

Na poručníky jsou kladeny obdobné nároky jako na pěstouny (Gabriel, Novák, 2008).

Výkon funkce poručníka je pod pravidelným dohledem soudu, a to v záležitostech týkajících se správy majetku dítěte a také jeho osobních záležitostí. Poručník podává soudu zprávy o poručenci zpravidla v ročních intervalech. Rozhodnutí poručníka týkající se podstatné věci dítěte vyžaduje schválení soudu (Bubleová, 2007).

Opatrovnictví

Jako další formu náhradní rodinné péče popisuje Matějček (2002) opatrovnictví. O ustanovení opatrovníka rozhoduje soud usnesením, v němž vymezí rozsah jeho práv a povinností vůči dítěti. Opatrovník není zákonným zástupcem dítěte. Nahrazuje rodiče pouze v omezeném rozsahu.

Důvodem ustanovení opatrovníka je střed zájmů zákonných zástupců a dítěte nebo mezi dětmi týchž rodičů navzájem, ohrožení majetkových zájmů dítěte, omezení rodičovské zodpovědnosti, řízení o osvojení, apod.

Opatrovníkem lze ustanovit i orgán sociálně-právní ochrany dětí (Bubleová, 2010).

Pěstounská péče

Pěstounská péče je formou náhradní rodinné péče, která nenahrazuje dětem rodiče, ale klade důraz na nahrazení individuální péče při zachování vrozených rodinných vztahů dítěte. Jedním z cílů pěstounské péče je podpora a rozvoj doposud vytvořených emocionálních vazeb dítěte k jeho biologické rodině (Hofrová, Kalábová, 2010).

Podrobněji je pěstounská péče popsána v samostatné kapitole 1.3

1.2.3 Zprostředkování náhradní rodinné péče

Pokud se manželé či jednotlivec rozhodnou požádat o svěřeni dítěte do náhradní rodinné péče, obrátí se v první fázi na odbor sociálních věcí obecního úřadu obce s rozšířenou působností v místě svého trvalého bydliště, kde zjistí přesné informace týkající se procesu zprostředkování. Žádost podaná na obecním úřadě obce s rozšířenou působností včetně dalších podkladů je poté postoupena příslušnému krajskému úřadu, který provede odborné posouzení žadatelů a ve správním řízení rozhodne o zařazení či nezařazení žadatelů do evidence žadatelů o náhradní rodinnou péči. Součástí odborného posouzení je také zhodnocení účasti žadatelů na přípravném kurzu přípravy na přijetí dítěte do rodiny (Bubleová, 2010).

Absolvují-li žadatelé celý tento proces, nastává pro ně období čekání, až budou vybráni jako vhodní pro konkrétní dítě. Vlastní výběr provádí tým odborníků, dříve „poradní sbor pro NRP“ - psycholog, sociální pracovníce, pediatr, ředitel ústavního zařízení. Rozhodnutí, zda žadatelé přijmou dítě, pro které byli vybráni, je zcela na nich. Na základě informací o dítěti, které jim byly poskytnuty, se rozhodují (Kovařík, 2004).

Gabriel a Novák (2008) poukazují na skutečnost, že cílem zprostředkování náhradní rodinné péče není za každou cenu uspokojit všechny žadatele, ale uspokojit právo a potřebu dítěte vyrůstat pokud možno v co nejkvalitnějším rodinném prostředí.

1.2.4 Zákonná úprava náhradní rodinné péče

Náhradní rodinná péče je upravena zejména zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů a zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Dalšími významnými právními dokumenty, které se nepochybně vztahují k náhradní rodinné výchově, jsou:

- Úmluva o právech dítěte,
- Listina základních práv a svobod,
- Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů,
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád,
- Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi,
- Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu,
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

1.3 Pěstounská péče

1.3.1 Historie pěstounské péče

Gabriel a Novák (2008) popisují jako první instituci, která pečovala o osiřelé a opuštěné děti u nás, „Vlašský špitál“. Založili ho na počátku 16. století Italové žijící v Praze. Byl zcela závislý na dobročinnosti. O založení státní instituce se pokusila v roce 1762 Marie Terezie, která byla společně s Josefem II. zastáncem kolektivní výchovy sirotků. Postupně následoval vznik řady obdobných institucí. Formu dnešní pěstounské péče umožňoval až vládní dekret z roku 1788. V následujícím roce přikazovala Zpráva Českého zemského gubernia, aby novorozené dítě bylo ponecháno matce nebo kojné do doby, než se najde příležitost k jeho umístění ve venkovské péči. Současně byly přesně formulovány zásady pro pěstouny.

Po první světové válce se staly aktuálními problémy humánního zacházení s nechtěnými dětmi v souvislosti s nelidskostí velkých válek. Dětské domovy v té době byly koncipovány jako domovy záchytné a diagnostické, z nichž děti po krátkém pobytu odcházely do osvojení či pěstounské péče. První republika umožňovala pěstounskou péči v několika variantách. Jednalo se o tzv. *pěstounskou péči nalezeneckou*, kdy ústav dítě svěřil pěstounům do 10 let jeho věku, později do 16 let a dítě se pak do něj vracelo. Druhou formou byla tzv. *státní pěstounská péče řízená a kontrolovaná úřadem Okresní péče o mládež*. Další variantou byla *pěstounská péče v „dětských koloniích“*. Jednalo se o řadu rodin v jednom správním okrese, kterým svěřila děti Okresní péče o mládež. Poslední variantou byla *pěstounská péče vzniklá na základě dohody mezi rodiči a obvykle příbuznými dítěte* (Gabriel, Novák, 2008).

Období po druhé světové válce pokládá Matějček (1999) v oblasti náhradní rodinné péče za období podstatných změn. Byl zlikvidován dřívější propracovaný systém péče o ohrožené děti. Všechny formy pěstounské péče byly v roce 1950 zrušeny, kromě pěstounské péče příbuzenské. Znovu byla obnovena až po 23 letech.

Matějček (2001) dále říká, že z hlediska marxistické ideologie té doby bylo logické, že pokud rodina svou sobeckou láskou k dětem předává individuální sobectví

z generace na generaci, neměla by mít místo tam, kde se proti sobectví bojuje a kde se má vytvořit nový, nesobecký a kolektivními vlastnostmi vybavený „socialistický“ člověk. Přednost tedy dostala kolektivní výchova. Proto nemělo smysl vytvářet náhradní rodiny.

V souvislosti se společenskými změnami v roce 1968 se zrodila myšlenka založení nové formy péče o děti, kterou byly SOS dětské vesničky. V té době již platil zákon č. 50/1973 Sb. o pěstounské péči, kterým byla znovu obnovena (Gabriel, Novák, 2008).

Oficiálně a legálně formou zákona uvedl pěstounskou péči opět na scénu profesor Dunovský a další spolupracovníci (Matějček, 2001).

Roku 1999 byl vydán zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, který zrušil zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči. Úprava pěstounské péče byla integrována do zákona o rodině mezi ostatní formy náhradní rodinné péče, což trvá dodnes (Hovorka, 2006).

1.3.2 Obecné vymezení

Pěstounská péče je státem garantovaná a kontrolovaná forma náhradní rodinné péče, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu pěstounům (Matějček, 2002).

Je druhou základní formou náhradní rodinné péče. Je využívána za situace, kdy zájem rodičů o dítě trvá, ale nemohou se z různých důvodů o své děti starat a s osvojením nesouhlasí (Gabriel, Novák, 2008).

Za rozhodující činitel pro svěření dítěte do této výchovy z hlediska právního považuje Matějček (2002) pouze zájem dítěte. Pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu. Na rozdíl od osvojení nezanikají v případě svěření dítěte do pěstounské péče příbuzenské vazby na původní rodinu. Kontakt s původními rodiči tedy není vyloučen.

Dítě se svěruje do péče jedince nebo manželské dvojice. Osoba pěstouna musí poskytovat záruku řádné výchovy. Pěstouni mají právo rozhodovat o běžných záležitostech dítěte, k výkonu mimořádných záležitostí (plánované lékařské zákroky, volba povolání, atd.) žádají souhlas rodičů, pokud nejsou zbaveni rodičovské

zodpovědnosti. Pěstoun tedy není zákonným zástupcem dítěte. Pěstouni pobírají dávky pěstounské péče, jejichž poskytování ukládá zákon zejména za účelem finančního zabezpečení dítěte. Pokud je dítě ve věku, kdy je schopno posoudit obsah náhradní rodinné výchovy, má právo se k ní vyjádřit (Matějček, 1999).

Matějček (2002) dále poukazuje na skutečnost, že děti vhodné pro pěstounskou péči jsou často děti s různými zdravotními či psychomotorickými obtížemi, děti starší, skupiny sourozenců nebo děti jiného etnika (u nás hlavně děti romské).

Stejně jako u osvojení předchází samotnému svěření dítěte do pěstounské péče svěření do „péče budoucích pěstounů“. Souhlasu rodičů se svěřením dítěte do předpěstounské péče není potřeba, je-li dítě v ústavní výchově nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc z rozhodnutí soudu. Nejedná-li se o dítě s nařízenou ústavní výchovou, je souhlasu rodičů třeba a to i v případě, že je dítě v péči ústavu na žádost rodičů. Do tří měsíců od právní moci rozhodnutí o svěření dítěte do péče budoucích pěstounů, které vydává orgán sociálně-právní ochrany dětí na úřadech obcí s rozšířenou působností, je třeba u soudu zahájit podáním návrhu řízení o svěření dítěte do pěstounské péče (Bubleová, 2010).

Následující tabulky prezentují statistické údaje vykazující počty pěstounských rodin, počty dětí žijících v pěstounských rodinách a počty žadatelů o pěstounskou péči v letech 2002 - 2011. Do většiny statistik týkajících se pěstounské péče je zahrnuto i poručenství.

Tabulka č. 1 - Počet pěstounských rodin

Rok	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Počet	4 884	4 760	4 722	4 720	4 845	4 927	5 790	6 393	8 504	7 203

(Zdroj: Statistika 2005; Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí, 2006-2012)

Tabulka č. 2 - Počet dětí žijících v pěstounské péči

Rok	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Počet	6 589	6 637	6 565	6 900	7 149	7 583	8 159	9 236	9 662	10203

(Zdroj: Statistiky 2005; Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí, 2006-2012)

Tabulka č. 3 - Počet žadatelů o pěstounskou péči

Rok	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Počet	752	809	760	703	682	677	734	656	722	831

(Zdroj: Statistiky 2005; Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí, 2006-2012)

1.3.3 Typy pěstounské péče

V praxi se uplatňují v současné době tři základní typy pěstounské péče. Jedná se o pěstounskou péči individuální, skupinovou a na přechodnou dobu. Pěstounská péče na přechodnou dobu je poměrně novou formou této péče. Byla zavedena novelou zákona č. 359/99 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, platnou od 1. 6. 2006. Ve své podstatě se jedná také o individuální pěstounskou péči, neboť také probíhá v běžném rodinném prostředí. Skupinová pěstounská péče je vykonávána v současné době už jenom v SOS dětských vesničkách.

Individuální pěstounskou péči dále rozlišujeme na pěstounskou péči vykonávanou prarodiči či jinými příbuznými a pěstounskou péči cizích osob označovanou někdy jako „klasicou“. Tato forma pěstounské péče se blíží osvojení, protože obvykle dojde mezi pěstouny a dětmi přijatými do pěstounské péče k vytvoření vazeb totožných s vazbami mezi rodiči a dětmi. Jde o svazek poněkud volnější než u osvojení, který není definitivní. Pěstounství už z principu nepřipouští ztotožnění pěstounů s rodiči. Dítě si do nové rodiny přináší vlastní jméno, jména rodičů a ostatní údaje z identifikačních údajů. Je zachována možnost kontaktu s rodiči (Matějček, 1999).

Skupinová pěstounská péče je realizována v SOS vesničkách vedených matkami-pěstounkami, které mívají obvykle ku pomoci další osobu - „tetu“. Na rozdíl od

individuální pěstounské péče žije v rodině obvykle šest a více sourozenců, chlapců i děvčat věkově rozvrstvených jako v běžné rodině. V mnoha případech se jedná o sourozenecké skupiny (Matějček, 1999).

Pěstounská péče na přechodnou dobu nebo také *profesionální pěstounská péče* je péčí takovou, kdy biologičtí rodiče dítěte nejsou dočasně, po určitou dobu, schopni vykonávat své rodičovské povinnosti. O tomto typu pěstounství také rozhoduje soud. Specifickými znaky pěstounské péče na přechodnou dobu je umístění dítěte na základě souhlasu biologických rodičů, spolupráce s biologickou rodinou a zachování možnosti návratu dítěte do biologické rodiny.

Tento typ pěstounství je určen především dětem:

- které mají vlastní biologickou rodinu či alespoň jednoho z rodičů, který se o ně nemůže z vážných důvodů (zdravotních, sociálních, apod.) po určitou dobu plnohodnotně starat;
- mladých, nezralých matek, které si zatím nejsou schopny plnit rodičovskou zodpovědnost;
- drogově závislých matek, které potřebují určitý čas na doléčení;
- žijícím v rodině dlouhodobě nefunkční, kde dochází např. ke zneužívání či týrání;
- jejichž rodina je dlouhodobě vážně ohrožena pobytem jednoho či obou rodičů ve výkonu trestu;
- které náhle onemocní závažnou nemocí a jejichž rodina tuto zátěž dočasně nezvládá;
- vykazujícím masivní a dlouhodobější poruchy chování;
- které jsou vráceny z neúspěšné formy NRP;
- u nichž se čeká na udělení souhlasu rodičů s osvojením (Gabriel, Novák, 2008).

1.3.4 Specifické charakteristiky dětí indikovaných do pěstounských rodin

Škoviera (2007) uvádí, že děti přicházející do pěstounských rodin jsou stejné jako všechny ostatní, ale přesto jsou jiné. Jiné jsou hlavně proto, že i jejich rodiny se liší od ostatních. Často pocházejí z nechtěných těhotenství, byly odmítnuty vlastními rodiči a byly vyňaty z domácího prostředí. Prožily si těžká traumata a mají za sebou těžkou minulost.

Kovařík (2004) označuje tuto část dětské populace jako děti „ohrožené a znevýhodněné“. Rodiny, z nichž vycházejí, jsou rodinami problémovými, které nezaručují zdravý a zdárný vývoj dítěte a možná jeho život a zdraví ohrožují.

Tyto děti nemají uspokojovány nejen fyzické, ale zejména základní psychické potřeby v dostatečné míře a po dosti dlouhou dobu. Tento jev nazýváme „psychickou deprivací“. Její projevy jsou velmi četné a mnohotvárné. U dětí do tří let věku se projevuje opožděním celého psychomotorického vývoje. Ve školním věku mají deprivované děti horší prospěch, než odpovídá jejich skutečnému intelektu, menší motivaci pro učení. V pubertálním a adolescentním věku se psychická deprivace objevuje ve vztahu ke kolektivu, v sociálním začleňování a to zejména nespokojeností se sociální pozicí a neodpovídajícím sebehodnocením. Tyto děti mají často posunutou hierarchii hodnot, nežádoucí rysy charakteru, existuje u nich zvýšené nebezpečí vzniku závislosti na alkoholu, drogách atd. Psychická deprivace je tedy vážné narušení psychického vývoje a může se projevit v celé struktuře osobnosti a celé životní orientaci (Matějček, 2002).

Helus (1984) se domnívá, že z ohrožených dětí mohou vyrůst lidé, kteří se nebudou podílet na stavbě světa, protože se tomu nenaučili. A protože ho mohou nenávidět za všechny křivdy, které jim způsobil, mohou ho potencionálně ohrožovat.

Matějček (1999) přibližuje specifické charakteristiky dětí indikovaných do pěstounských rodin pomocí charakteristických rysů jednotlivých typů deprivace:

- Typ *relativně dobře přizpůsobených* zahrnuje děti, které se v ústavu dobře přizpůsobily prostředí a z nízkého počtu podnětů výtěžily maximum.

- Typ *útlumový* představuje děti, které na snížený počet vývojových podnětů reagují snížením vlastní aktivity a stávají se pasivními až apatickými.
- Typ *náhradního uspokojení* označuje děti, které neuspokojení základních psychických potřeb kompenzují nepřiměřeným „náhradním“ uspokojováním jiných potřeb (např. přejídání, agresivita, masturbace apod.)
- Typ *sociálně hyperaktivní* představuje děti, které na nedostatek citu reagují zvýšeným zájmem o kontakt s lidmi. Málo je zajímaví věci, hra, práce, učení. Kontakt s lidmi je však povrchní, bez hlubšího vztahu.
- Typ *sociální provokace* znamená, že dítě reaguje na nedostatek citových podnětů „násilným domáháním se práva na lásku“ soustavnými provokacemi dospělých. Další děti jsou mu konkurencí, takže se k nim často chová agresivně.

Jednu z forem deprivace nazývá Matějček (1999) *kulturní deprivací*, tzv. *zanedbaností*. Děti svým chováním, hygienickými návyky, pracovními a společenskými postoji napodobují velmi jednoduché rodinné prostředí, z něhož pocházejí. Někdy se jedná o prostý nedostatek vývojových podnětů (např. osamělá matka, mentálně retardovaná), jindy o jinou kulturu, která se z hlediska majoritní společnosti jeví jako „zaostalá“ (např. některé romské rodiny, rodiny uprchlíků).

1.3.5 Výchova dětí v pěstounské péči

Ve spojitosti s výchovou je často používán výraz „interakce“, který znamená předávání podnětů, výměnu akcí a reakcí, vzájemné působení. Velmi důležité je také vzájemné předávání citových podnětů a vzájemné citové zaujetí. Podstatným a rozhodujícím činitelem je v tomto směru citová angažovanost na osudu dítěte (Matějček, 1994).

Michalová (2008) říká, že stát se pěstouny je přece jen trochu jiné, než stát se rodiči. Není to ani horší, ani lepší, je to prostě jiné. Je to velmi náročná cesta po právní stránce, ale ještě náročnější je po stránce psychologické. Už na počátku své cesty za

dítětem se mohou pěstouni setkat s různými předsudky. Zdůrazňována je zejména genetická výbava dětí, zdravotní rizika a mnoho dalšího.

Matějček (1999) v tomto směru tvrdí, že výchovné působení nového životního prostředí, do kterého dítě přichází, může však mnoho ovlivnit a upravit. Míra vlivu dědičnosti a prostředí může být také rozdílná v případě různých vlastností. Navíc je třeba si uvědomit, že se v dětství nemusí projevit všechny dědičné dispozice ve stejné míře, protože čím je dítě mladší, tím obtížnější je odhad jeho dalšího vývoje. Žadatelé o náhradní rodinnou péči tedy nemohou být o pravděpodobném dalším vývoji dítěte příliš přesně informováni.

Pěstounské rodiny jsou specifickým typem rodin, které by měly být - vzhledem k pestrosti okolností rodinného života a nepředvídatelnosti různých obtíží - velmi odolné (Sobotková, 2003).

Přijetím nového dítěte do rodiny se výrazně změní chod a rytmus celé domácnosti. Proces zvykání si, sbližování a zvládnutí této skutečnosti je náročný a dlouhodobý. Jsou to především pěstouni a jejich rodina, kdo dítě ovlivňují a vychovávají. Na tuto jejich funkci má nezanedbatelný vliv genetická výbava dítěte, jeho schopnosti, možnosti a zkušenosti z předchozího období. Změna prostředí pro dítě znamená opustit vše, nač bylo dosud zvyklé a tím pádem má strach, co přijde nyní. Tento strach může vyjadřovat negativním počínáním jako je např. agresivita vůči ostatním dětem, vyžadování ustavičné pozornosti apod. Potřebuje zejména čas, trpělivost, jasné a laskavé zacházení (Bubleová, 2010).

Klimeš (2006) zdůrazňuje, že v oblasti náhradní rodinné péče je velmi důležitým a velmi složitým problémem problém identity. Děti žijící v náhradních rodinách si musí vytvořit odlišnou identitu od primárních rodičů. To bývá zpravidla náročnější u dětí jiného etnika. Identita je klíčová zejména pro období puberty a adolescence a to je jedním z důvodů, proč mnoho pokusů o náhradní péči dětí odlišného etnika končí neúspěchem.

S Klimešem se ztotožňuje i Bubleová (2010), která říká, že v případě přijetí etnický odlišného dítěte do pěstounské rodiny, je třeba o to důkladněji pracovat na budování jeho identity. Nejčastějšími zástupci jiného etnika jsou v našich náhradních rodinách

romské děti, při jejichž výchově je nutné brát v potaz i jejich „temperamentovou povahu“.

Mezi typické romské vlastnosti se řadí svobodomyslnost, schopnost rychlého a okamžitého prožitku, velká míra empatie, pozitivní vztah ke svým předkům, ale i nízká ctižádostivost, neschopnost plánovat budoucnost, neochota přizpůsobit se a přijmout pravidla většiny (Zezulová, 2012).

Podle Špaňhelové (2007) má mít rodina, která chce přijmout dítě do náhradní rodinné péče určité předpoklady, a těmi je bezmezná otevřenost a přijetí dítěte, připravenost na všechno, vzájemná podpora a jednota ve výchovném přístupu, přijetí přirozenosti dítěte, trpělivost, vyzvednutí předností dítěte, moudrost a otevřenost, jasnost a láskyplná pevnost v komunikaci.

1.3.6 Ukončení pěstounské péče

Zákon o rodině č. 94/1963 Sb. v platném znění říká, že pěstounská péče zaniká dosažením zletilosti dítěte či je možné její zrušení rozhodnutím soudu, a to jen na základě vážných důvodů. Soud učiní tak vždy, pokud o to požádá pěstoun.

Za vážné důvody považuje Kubinová (2006) např. skutečnost, že se stabilizovala situace v biologické rodině a dítě se do ní může vrátit nebo skutečnost, že pěstounská péče neplnila svůj účel. Rozhodnutím soudu zaniká také společná pěstounská péče v případě rozvodu manželství pěstounů. Soud poté rozhodne, zda je v zájmu dítěte jeho svěření do individuální pěstounské péče jednomu z bývalých manželů - pěstounů nebo zda je třeba řešit výchovné prostředí dítěte jiným způsobem. Vždy je potřeba vycházet z toho, že výchova v rodině má přednost před výchovou ústavní. Společná pěstounská péče také zaniká úmrtím jednoho z pěstounů. Pozůstalý manžel pak zůstává výlučným pěstounem.

Vážným důvodem pro ukončení pěstounské péče rozhodnutím soudu je výše zmíněná skutečnost, že pěstounská péče neplnila svůj účel.

Matoušek a Pazlarová (2010) pokládají za častý důvod selhání pěstounské péče fakt, že dítě začne v novém prostředí svým chováním organizovat předešlé nepříznivé

výchovné prostředí. S ohledem na tuto skutečnost je nutné, aby náhradní rodiče byli co nejlépe vycvičeni ve specifických strategiích odborně označených jako terapeutické rodičovství. Úkolem tohoto rodičovství je poskytovat dětem v náhradních rodinách nové vzorce chování a komunikace a posílení chybějících dovedností.

Kovalčíková (2010) navazuje na předchozí autory tvrzením, že úspěšnost náhradní rodinné péče závisí jak na náhradních rodičích, tak na svěřeném dítěti. Situace je na obou stranách ovlivňována řadou faktorů. Důvody, pro které bývá pěstounská péče ukončována předčasně, lze rozdělit na důvody na straně dítěte a jeho biologické rodiny a na důvody na straně pěstounů.

Za zásadní problémy na straně konkrétních pěstounů, resp. žadatelů o pěstounskou péči lze označit problémy ve smyslu jejich vhodnosti přijmout konkrétní typ dítěte. Na straně dítěte se jako podstatný problém ukazuje výhled na možné limity jeho dalšího vývoje, zejména výchovné a vzdělávací (Průšová, 2009).

Faktory ohrožující stabilitu pěstounské péče související s dítětem jsou následující:

- zneužívání, vážné zanedbávání či předchozí špatné zacházení v anamnéze dítěte,
- vyšší věk dítěte umísťovaného do pěstounské péče,
- geny,
- zdravotní stav dítěte,
- etnická příslušnost dítěte,
- porucha schopnosti dítěte navázat citové vazby k dospělým osobám,
- neschopnost dítěte přijmout hodnoty rodiny,
- vážné výchovné problémy s dítětem,
- vliv negativního chování svěřených dětí na biologické děti v rodině,
- vyšší počet dětí v rodině,
- kontakt dítěte s biologickou rodinou,
- předchozí neúspěšné umístění dítěte v rodině (Matoušek, Pazlarová, 2010).

Negativními faktory na straně náhradní rodiny, které ohrožují pěstounskou péči, jsou:

- minimální či nedostatečné dosavadní zkušenosti pěstounů s péčí o dítě,
- osobnost náhradních rodičů,
- nestabilita ve vzájemném vztahu pěstounů, jejich partnerské neshody, jejich nespokojenost,
- neadekvátní nároky kladené na dítě,
- neujasněná či rozporná motivace náhradních rodičů,
- nezvládnutí mimořádné situace v rodině,
- odmítavý postoj širší rodiny a blízkého okolí pěstounů,
- upřednostňování vlastních potomků nebo naopak nedocení potřeb vlastních či dříve přijatých dětí,
- emocionální nepřijetí dítěte,
- neschopnost vyrovnat se se specifickými potřebami dětí,
- preferování osobních zájmů před zájmy dětí (Kovalčíková, 2010).

Zkušenosti z praxe dokazují, že v konkrétních případech se velmi často jedná o kombinaci několika faktorů současně.

2. Cíle práce

2.1 Cíl práce

Cílem práce je zjistit důvody, pro které je pěstounská péče ukončována předčasně. Dílčím cílem je popsat vliv pěstounské péče na další život dětí, které do ní byly umístěny.

Výzkumné otázky:

Jaké jsou důvody ukončení pěstounské péče před dovršením 18. roku věku dětí?

Jaký vliv má pěstounská péče na další život dětí, které do ní byly umístěny?

3. Metodika

3.1 Metodický postup

Za účelem dosažení cílů práce byla zvolena strategie kvalitativního výzkumu. Tato strategie umožnila popsat výzkumný problém procesuálně a poměrně detailně. Byl definován jeden hlavní a jeden dílčí cíl a dvě výzkumné otázky.

U zkoumaných souborů byla zvolena metoda dotazování, technika osobního polořízeného rozhovoru a technika analýzy dokumentů.

V polořízeném rozhovoru bylo využito otevřených otázek zaměřených na zjištění názorů a postojů respondentů, které byly předem definovány v rámci jednotlivých oblastí, jež byly předmětem zájmu (příloha č. 1, 2). Výhodami tohoto typu rozhovoru je možnost ujištění, zda jedinec otázce správně rozuměl a možnost zcela vyjádřit své pohledy a názory.

K hlavním výhodám osobního dotazování patří, že umožňuje získat hlubší a širší informace o kvalitativně různorodých skutečnostech, které se mohou následně porovnat. Při interakci mezi tazatelem a dotazovaným je možné získat informace hlubšího charakteru (Surynek, Komárková, Kašparová, 2001).

Výzkum byl rozdělen na tři části. V první části proběhly rozhovory s výzkumným souborem N1 (jedinci, kteří byli v minulosti svěřeni do pěstounské péče, a ta byla ukončena předčasně). Záměrem bylo poukázat na důvody, pro které byla pěstounská péče ukončena před dovršením 18. roku věku, a zachytit celkové vnímání vlivu pěstounské péče těchto dětí na jejich další život. Setkání s respondenty proběhlo osobní cestou. Rozhovory byly předem domluveny a byly uskutečněny v důvěrném a bezpečném prostředí za přítomnosti pouze výzkumníka a respondenta. Trvaly přibližně 60 minut. Respondenti byli ujištěni o zachování anonymity. Výsledky rozhovorů byly zaznamenány do záznamových archů. Získaná data byla zpracována a analyzována.

V druhé části výzkumu byly provedeny rozhovory s respondenty souboru N2 (manželské páry, které byly dříve pěstouny souboru N1). Cílem bylo zjistit úhel jejich pohledu na ukončení pěstounské péče před dovršením 18. roku věku a názor na vliv

jejich výchovy na svěřené děti. V případě souboru N2 proběhlo osobní setkání s respondenty v jejich domácnostech. Rozhovory byly sjednány předem a také trvaly přibližně 60 minut. Byly písemně zaznamenány, zpracovány a analyzovány. Také respondenti souboru N2 byli ubezpečeni o zachování anonymity.

Třetí částí výzkumu byla analýza dokumentů. Analyzovanými dokumenty byly opatrovnické spisy Om orgánu sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu v Dačicích obsahující jednotlivé případy respondentů z výzkumného souboru N1 a N2. Analýza dokumentů je výzkumnou technikou, jejímž smyslem je podrobné zkoumání a komplexní porozumění jednotlivému případu. Cílem analýzy dokumentů bylo doplnit skutečnosti podstatné pro pochopení souvislého vývoje jednotlivých případů.

Analýza dokumentů otevírá přístup k informacím, které by se jiným způsobem těžko získaly. Používá se tehdy, jestliže není přístup k informacím pomocí pozorování, dotazování nebo měření (Hedl, 2005).

Výsledky rozhovorů byly analyzovány a doplněny o informace z analýzy dokumentů.

V kapitole Výsledky vlastního kvalitativního výzkumu jsou uvedeny analýzy jednotlivých případů (přepisy rozhovorů jsou uloženy u autora).

Sběr dat probíhal v období od poloviny října 2012 do poloviny března 2013.

Z důvodu zachování anonymity byla křestní jména ve výsledcích změněna.

3.2 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný soubor v rámci této bakalářské práce byl tvořen dvěma skupinami respondentů. První skupina byla vytvořena čtyřmi mladými lidmi, kteří byli v minulosti svěřeni do pěstounské péče. Druhá skupina byla vytvořena třemi manželskými páry, které vykonávaly v předchozí době pěstounskou péči a jimž byli respondenti souboru N1 do této péče svěřeni.

Výzkumný soubor byl vytvořen na základě kvótního výběru. Základní soubor tvořily všechny případy pěstounské péče vedené v evidenci opatrovnických spisů Om orgánu sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu v Dačicích. Kvótou výběru bylo

ukončení pěstounské péče před dovršením 18. roku věku dítěte, čímž vznikl soubor deseti případů pěstounské péče, z nichž byl náhodným výběrem vybrán výzkumný soubor o čtyřech případech pěstounské péče. Pěstouni (manželské páry) z těchto případů tvořili výzkumný soubor N2 a děti, které byly svěřeny těmto pěstounům tvořily výzkumný soubor N1.

3.2.1 Soubor N1

Cílovou skupinu tvořili tři muži a jedna žena ve věku 20-27 let, kteří byli po určité část svého života vychováni v pěstounské péči, která musela být z různých důvodů ukončena před dovršením jejich zletilosti.

Výzkum byl proveden u jedné ženy a tří mužů, z nichž dva muži byli polorodými bratry. Další žena a další muž nebyli mezi sebou ani s ostatními v žádném příbuzenském kontaktu. Kontakt na ně poskytli bývalí pěstouni, v jejichž rodinách respondenti v minulosti žili.

Respondenti byli vybráni z evidence orgánu sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu v Dačicích.

3.2.2 Soubor N2

Cílovou skupinu tvořily tři pěstounské páry (manželé), v jejichž rodinách po určité období vyrůstaly děti svěřené jim do pěstounské péče.

Respondenti souboru N2 byli také vybráni z evidence orgánu sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu v Dačicích. Kontaktní adresy byly nalezeny v těchto spisech.

4. Výsledky vlastního kvalitativního výzkumu

4.1 Pěstounská péče č. 1 - Tibor, 20 let (*1993)

1. Biologická rodina a důvody odebrání dítěte z rodiny

Tibor se narodil jako druhé dítě rodičům romského etnika. Celá rodina žila ve společné domácnosti s širší rodinou otce. Otec rodinu opustil a v roce 1999, kdy bylo Tiborovi 6 let, matka zemřela na následek otravy ethylenglykolem. Nikdo z příbuzných o svěření dětí do své péče zájem neprojevil. Z tohoto důvodu byly v dubnu 1999 umístěny do dětského domova. Po dobu následujících dvou let se o ně nikdo z biologické rodiny nezajímal. S ohledem na všechny tyto skutečnosti byly vytipovány jako vhodné pro pěstounskou péči.

2. Umístění dítěte do pěstounské péče a její průběh

V průběhu svého pobytu v ústavním zařízení chlapci navázali bližší vztah s jedním z vychovatelů domova, který společně se svou ženou po čase podal k soudu návrh na svěření chlapců do pěstounské péče. Jejich návrhu bylo vyhověno. Manželé žili v malé obci ve venkovském stavení, chovali hospodářská zvířata. Vlastní děti neměli. Oba se jevíli jako hodní, milí, slušní a vstřícní lidé vyznávající duchovní hodnoty a žijící skromným způsobem života

Rozhovorem s bývalými pěstouny na téma důvodů ukončení pěstounské péče bylo zjištěno, že pěstounská péče probíhala po dobu prvních pěti let zcela bez potíží. Chlapci byli dle jejich názoru v rodině spokojeni, poslouchali, pomáhali, byli hodní. Nezl. Tibor sice vyžadoval individuální přístup, protože býval často neklidný, snadno vznětlivý, vztekly. Občas se u něho projevovaly problémy se sebeovládáním. Býval hlučný, někdy arogantní. Prospěchově patřil ve škole k podprůměru. V tomto směru se pěstouni domnívají, že byli tolerantní a nekladli na děti vysoké nároky související se vzděláním. Za důležité považovali dobré vzájemné vztahy, slušné chování, skromnost, poctivost, pravdomluvnost. Snažili se chlapce vést k dodržování určitých pravidel, respektování autority i sebe navzájem. Snažili se být ve výchově jednotní, zodpovědní a působit na

děti pozitivně. Měli zájem na tom, aby z chlapců vyrostli slušní lidé, kteří budou v budoucnu schopní se o sebe postarat a budou umět slušně žít.

Tibor ke svému životu v pěstounské rodině uvádí, že v ní byl zpočátku spokojený. Pěstouni se k němu i k jeho bratrovi chovali hezky. Hráli si s nimi, připravovali pro ně různé programy pro volný čas, jezdili na kole, hráli fotbal. Na tyto chvíle vzpomíná opravdu rád.

3. Důvody ukončení pěstounské péče a následné opatření

Pěstouni dále sdělují, že se první problémy s chlapcem objevily v průběhu léta 2007, kdy se jim doma začaly ztrácet peníze. Chvilí trvalo, než si toho vůbec všimli a pak také než zjistili, že se krádeží dopouští Tibor. Nějakou dobu ho podezírali, on zapíral, zkresloval situace. Snažili se být více opatrní a nakonec ho přistihli při činu. Pokusili se problém řešit sami domluvami a zákazy. Chlapec na to reagoval agresivitou a hrubým chováním zejména vůči pěstounce. Začal inklinovat k alkoholu a cigaretám, vyhledával problémové kamarády. Doma přestal komunikovat. Nakonec se ke všemu přiznal, ale neprojevil nad svým chováním žádnou lítost ani se za něj neomluvil. V rodině vládla napjatá atmosféra. Situace se stala pro všechny členy rodiny neúnosná. Pěstouni si uvědomili, že je výchova Tibora nad jejich síly. Po dlouhých úvahách se rozhodli pro ukončení pěstounské péče. Navštívili příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, kde požádali o pomoc a podali k soudu návrh na ukončení pěstounské péče. V té době bylo Tiborovi 14 let. Rozhodnutím soudu byl z rodiny odebrán a umístěn do diagnostického ústavu, posléze do dětského domova. Jeho bratr Marek v rodině zůstal. Domnívají se, že v té chvíli bylo ukončení pěstounské péče jediným možným řešením. Oni již nebyli schopni chlapce zvládnout a také museli brát ohled na druhé dítě, které v rodině vyrůstalo a všechny tyto problémy a konflikty špatně snášelo.

Zpočátku pěstouni uvažovali o udržení kontaktu s Tiborem a to především s ohledem na sourozeneckou vazbu s Markem. Kontakt probíhal pouze formou telefonických hovorů, postupem času slábl, až vymizel zcela. Pěstouni uvádí, že zájem upadl zejména za strany Marka, který předchozí chování a jednání bratra odsuzoval, a oni ho nechtěli ke kontaktům s ním nutit. Také se obávali špatného vlivu Tibora a jeho

možného negativního působení na bratra. Současně se nedokázali oni sami přenést přes zklamání, které jim chlapec způsobil. Nakonec došlo k úplnému zpřetrhání veškerých vazeb.

Pokud pěstouni uvažují nad svým vlivem na Tibora, sdělují, že doufají alespoň ve svůj minimální pozitivní vliv na něho. Pokusili se mu vštěpovat základní zásady slušného chování a ukázat mu obrázek běžného rodinného života. Snaží se věřit, že snad i jemu se jednou podaří žít standardním způsobem života, při kterém zúročí své zkušenosti získané v jejich rodině.

Tibor spatřuje důvody ukončení pěstounské péče zejména v tom, že vůči němu byli pěstouni podstatně kritičtější a přísnější než k jeho bratrovi. Pokud se u nich něco stalo, např. rozbili okno nebo neshrabali na zahradě seno, na vině byl dle pěstounů vždy on - Tibor. Tento jejich přístup se mu nelíbil, protože dobře věděl, že stejnou měrou se na všem podílel i Marek. Asi proto si řekl, že pokud má být neustále za něco trestán, tak ať je k tomu skutečně důvod. Svých prohřešků se dopouštěl asi schválně a po nějaké době chtěl sám z rodiny odejít. Už ani neví, co pociťoval, když k tomu opravdu došlo.

Z opatrovnického spisu bylo zjištěno, že při diagnostickém pobytu se Tibor snažil účelově přizpůsobit daným požadavkům a výchovným autoritám, aby získal dobré hodnocení. Na základě toho byl umístěn do klasického dětského domova, kde s ním zpočátku nebyly žádné problémy. Dodržoval pravidla, byl vstřícný, ochotný, slušný, pracovitý. Dobře se aklimatizoval i ve škole. Mrzelo ho, že musel opustit rodinu. Stýskalo se mu, ale nakonec se musel smířit s realitou, že vztahy s pěstounskou rodinou i bratrem byly definitivně ukončeny. Postupem času se i v dětském domově začal Tibor projevovat obvyklým způsobem. Začal být vulgární, hrubý, porušoval pravidla zařízení, vyskytoval se u každé konfliktní situace v domově. Společně s dalšími chlapci se v domově podílel na krádeži peněz, opakovaně se dopouštěl útěků. Několikrát dostal šanci k nápravě, ale nakonec musel být přemístěn do výchovného ústavu určeného pro děti s výchovnými problémy. Krátce před dovršením zletilosti se dopustil dalšího útěku, ze kterého už se do ústavu nevrátil.

4. Současná situace dítěte

V současné době Tibor žije v menším jihočeském městě. K době bezprostřední po odchodu z pěstounské rodiny uvádí, že se mu v dětském domově brzy začalo stýskat. S pěstouny a bratrem si občas telefonoval, byl u nich jednou či dvakrát na návštěvě. Při těchto pobytech se ale v rodině necítil dobře. Měl pocit, že tam už nepatří, že ho pořád všichni hlídají a sledují. Proto o tyto návštěvy ztratil zájem, stejně jako o kontakt s pěstouny a bratrem. Téměř do 18. let žil prvně v dětském domově a potom ve výchovném ústavu, protože v domově měl problémy. Většinou se nechal od jiných chlapců přemluvit např. k pozdním příchodům z vycházek, kouření marihuany, krádežím, útěkům. Uvádí, že výchovný ústav, do kterého byl svěřen naposledy, opustil s kamarádem krátce před dovršením zletilosti. Rodina tohoto kamaráda žijící v témže městě, kde bydlí dnes i on, mu posléze poskytla pomoc. Dočasně u nich mohl bydlet a stravovat se. Finanční situaci mu na krátkou dobu vyřešily úspory ze sirotčího důchodu, které si po dosažení 18. roku věku v ústavním zařízení vyzvedl. V následujících měsících se společně se svým kamarádem živil krátkodobými nelegálními pracemi a také občasnými drobnými krádežemi. Střídavě bydlel u různých kamarádů, resp. náhodných známých, někdy přespával v parku na lavičce nebo v čekárně na nádraží. Často pociťoval hlad a zimu. Toto období hodnotí jako velice nepříznivé a nechce o něm příliš hovořit.

V průběhu loňského léta se mu prostřednictvím kamaráda podařilo získat zaměstnání u jedné malé zednické firmy. Jiný pracovník mu zprostředkoval ubytování na ubytovně za poměrně nízkou cenu. Práce pro něho byla zpočátku náročná, ale zapracoval se. Vzhledem k tomu, že se jedná o sezonní práci, je v současné době evidován na úřadu práce, avšak od vedoucího pracovníka dostal příslib znovupřijetí do pracovního poměru zhruba od března. Pobírá podporu v nezaměstnanosti a snaží se přivydělávat si různými brigádami.

Asi před čtyřmi měsíci navázal známost s dívkou žijící v témže městě, se kterou plánuje společnou budoucnost. Dívka pracuje jako prodavačka a zatím bydlí u rodičů, s nimiž se Tibor prozatím nezná. Bojí se jejich reakce na svou špatnou minulost.

S bývalými pěstouny není v žádném kontaktu. S bratrem si občas telefonuje. Uvědomuje si, že ve svém chování a jednání tehdy chyboval, ale stále se domnívá, že pěstouni nebyli vůči němu vždy spravedliví. Život v pěstounské rodině nehodnotí pouze negativně. Uvědomuje si, že se tam mnohému naučil, např. starat se o zvířata, pracovat na zahradě, zacházet s náradím v dílně. Nicméně má stále určitý pocit křivdy. O těchto záležitostech už nechce více hovořit. K minulosti už by se nejraději nevracel vůbec. Nyní doufá v lepší budoucnost, kterou si spojuje se zmíněnou dívkou. Ve svých úvahách se zabývá i založením rodiny. Měla by fungovat lépe, než jeho biologická.

Pěstouni k současným kontaktům s Tiborem uvádí, že s ním v posledních třech letech nejsou v žádném styku. Od jeho bratra Marka mají informace, že žije v jižních Čechách, krátkodobě pracuje a navázal vztah s nějakou dívkou. Snad se v poslední době nedostal do konfliktu se zákonem. Marek se osamostatnil, pracuje v zahraničí, je bezproblémový. Se svým bratrem udržuje velmi řídký telefonický kontakt.

4.2 Pěstounská péče č. 2 - Daniela, 23 let (*1990)

1. Biologická rodina a důvody odebrání dítěte z rodiny

Daniela se narodila jako třetí dítě. Nejstarší sestra Jana byla již v té době zletilá a měla vlastní rodinu. Další sestra Iveta byla pouze o rok starší. Dívky byly polorodými sourozenci, protože každá měla jiného otce. V době narození Daniely žila matka v manželství s jejím otcem. Matka i otec byli příslušníky majoritní populace. Otec byl o 24 let starší než matka a byl již starobním důchodcem. Čtyři roky po porodu Daniely, v roce 1994, se matce narodila další dívka Monika, jejímž otcem byl opět zcela jiný muž. To bylo důvodem k rozvodu manželství rodičů Daniely. Matka zůstala sama se třemi malými dcerami.

Matka v průběhu svého života neuváženě navazovala stále nové známosti, většinou s problémovými muži. Své zájmy nikdy nedokázala podřídit zájmům nezletilých dětí. V době po rozvodu s otcem Daniely začala partnery střídat s větší intenzitou, navštěvovala taneční zábavy, restaurace. Děti nechávala často doma samotné. Nedbala o domácnost a zanedbávala péči o děti. Neuklízela, nenakupovala, nevařila. Na děti často křičela, fyzicky je trestala. Doma ji navštěvovali muži za účelem provozování sexu.

V důsledku upozornění sousedů byla rodina sledována orgánem sociálně-právní ochrany dětí a v roce 1996 byly všechny tři dívky z výše uvedených důvodů z rodiny odebrány a umístěny do ústavního zařízení. Otcové dětí ani jiní příbuzní neměli o jejich svěřeni do své péče zájem.

2. Umístění dítěte do pěstounské péče a její průběh

Daniela byla umístěna do dětského domova společně se sestrou Ivetou. Jejich nejmladší sestra byla s ohledem na svůj nízký věk umístěna do zařízení odpovídajícímu jejímu věku. Otcové se o své dcery nezajímali vůbec, matka je navštěvovala velmi sporadicky. O Ivetu a její svěřeni do péče projevila zájem jistá sponzorka příslušného dětského domova. Jejímu zájmu bylo vyhověno a pro Danielu byla také vyhledána pěstounská rodina, do které byla převzata v roce 1999, tedy v 9 letech. Jednalo se o manžele žijící v malé jihočeské vesnici, kteří vychovávali dvě vlastní dcery, Marcelu ve věku 15 let a Alenu ve věku 11 let. Pěstounka pracovala jako rehabilitační pracovnice, pěstoun působil jako úředník.

Rozhovorem s bývalými pěstouny bylo zjištěno, že si Daniela zpočátku velmi těžko zvykla na nové prostředí a nové členy rodiny. Byla u ní patrná značná fixace na matku a sestru Ivetu. Často o nich hovořila, toužila se s nimi setkat, stýskalo se jí. Jinak byla velmi milá, hodná, hravá, veselá, mezi dětmi oblíbená, pečlivá, svědomitá a velice citlivá. V průběhu několika málo měsíců si v rodině zvykla. S dcerami pěstounů si vytvořila vztahy a vazby srovnatelné se sourozeneckými. Pěstouny nazývala „maminko“ a „tatínku“. Bylo zřejmé, že se jí v rodině líbí. Pěstouni uvádí, že s Danielou neměli žádné závažné problémy. Ve škole se učila dobře, sportovala, doma pomáhala, byla snaživá, slušná, svědomitá. Pěstounka současně dodává, že se snažili při výchově všech dětí uplatňovat důslednost, jednotnost a spravedlivý přístup. Jejich cílem bylo připravit děvčata co nejlépe pro budoucí samostatný život. Velký důraz kladli na vzdělání, které pokládali za stěžejní při hledání pracovního uplatnění.

Daniela hodnotí život v pěstounské rodině, kde vyrůstala od svých 9 let, spíše pozitivně. Uvádí, že vůdčí osobností v rodině byla vždy matka - pěstounka. Otec -

pěstoun byl tím mírnějším a tišším. V rodině se cítila spokojeně až do doby, kdy se dostala do puberty.

3. *Důvody ukončení pěstounské péče a následné opatření*

První problém spatřují pěstouni v záležitosti z roku 2002, kdy Daniela společně se spolužačkou šikanovala formou fyzického trestání jinou spolužačku. Pěstouni byli tímto chováním dívky doslova šokováni. Situaci řešili domluvami, zákazy a spoluprací s orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Tehdy Daniela přislíbila nápravu a skutečně nikdy své jednání nezopakovala.

Pěstouni dále uvádí, že velmi brzy u dívky zaregistrovali její sklon a schopnost k manipulaci s lidmi. Tím, že byla poměrně chytrá a inteligentní, dokázala tuto svou schopnost velmi dobře zúročit. Jsou přesvědčeni o tom, že oni jediní tuto její vlastnost odhalili. Ostatním zůstala skryta, a proto si Daniela dokázala každého lehce podmanit. V následujících čtyřech letech dle slov pěstounů docházelo v chování Daniely k velkým výkyvům. Průběžně se zhoršovala a zlepšovala v učení, dopouštěla se drobných lží, občas byla neohleduplná a sobecká, navazovala vztahy s problémovými chlapci. Pěstouni se jí ve spolupráci s orgánem péče o děti snažili domlouvat, vysvětlovat, používali zákazů. Z jejich hlediska se problémy stupňovaly. Daniela byla drzá, arogantní, porušovala zákazy, v rodině docházelo neustále ke konfliktům, prospěchově byla velmi slabá. Na počátku roku 2006 se pěstouni pokusili situaci řešit dvouměsíčním pobytem Daniely ve středisku výchovné péče. Tento pobyt hodnotí pozitivně. V září 2006 nastoupila do 1. ročníku středního odborného učiliště na obor kadeřnice. Přes týden bydlela na internátě. Na podzim 2006 se její chování opět rapidně zhoršilo. Byla drzá, zatvrzelá, slovně agresivní, přestala respektovat pravidla rodiny, zanedbávala školní povinnosti, špatně se učila. Situace doma se destabilizovala. Pěstounka uvádí, že došlo ke zhoršení vztahu zejména mezi ní a Danielou. Posledním a rozhodujícím momentem byla situace, kdy se Daniela nevrátila domů, a pěstouni byli nuceni požádat o spolupráci policii. V tomto okamžiku ztratili naději, že výchovu dívky zvládnou. Ve stejné chvíli jim i ona sama sdělila, že už nechce v rodině déle setrávat. Pěstouni kriticky přiznávají, že se situace stala neúnosnou pro obě strany. Daniele bylo 16 let,

když požádali soud o ukončení pěstounské péče. Rozhodnutím soudu byla v prosinci 2006 z rodiny odebrána a umístěna do diagnostického ústavu, později do dětského domova.

K následné době pěstouni sdělují, že očekávali ze strany Daniely projev lítosti nad svým chováním či omluvu. Protože se tak nestalo, oni ji nekontaktovali. Překvapivě se o ni velice začala zajímat jejich starší dcera. Projevila zájem o její svěřeni do péče. Oni s jejím jednáním nesouhlasili. Dcera si v následujících měsících v důsledku svého velkého nasazení vybojovala soudní rozhodnutí o svěřeni Daniely do pěstounské péče. Bývalí pěstouni uznávají, že Danielu dovedla zdárně do dospělosti.

Řešení problémů předčasným ukončením pěstounské péče pokládají pěstouni i dnes za jediné možné řešení tehdejší náročné situace. Ani dnes si nemyslí, že se mohli v té době zachovat jinak. I přes to se domnívají, že život Daniely v jejich rodině byl pro všechny velkou zkušeností. Pro Danielu byl dobou, kdy poznala život v běžné rodině. Naučila se u nich pracovat, logicky myslet a racionálně, v souvislostech uvažovat. To jsou podle jejich názoru tři základní pozitiva, která může dobře uplatnit v budoucím životě.

Daniela shledává počátky problémů rozhodných pro ukončení pěstounské péče v konfliktech, ke kterým začalo docházet v jejích zhruba 14. letech. Tehdy jí rodiče - tak pěstouny vždy nazývala a nazývá dodnes - začali spoustu věcí, dle jejího názoru charakteristických pro tento věk, zakazovat. Nesměla se líčit, moderně oblékat, kamarádit s chlapci, chodit na diskotéky. To, co bylo pro její vrstevníky běžné, ona měla soustavně zakázané. Všechno bylo podmíněno prospěchem ve škole. Domnívá se, že není hloupá, ale učení jí nikdy moc nešlo, protože se neumí učit. Pěstounka měla tendenci ji v tomto ohledu srovnávat s jednou z vlastních dcer Alenou, která byla premiantkou třídy. Daniela uvádí, že lépe si rozuměla s druhou dcerou pěstounů - starší Marcelou. I tato měla v určitém věku s rodiči problémy a brzy se proto osamostatnila. Povahově si byly bližší. O obou dívkách hovoří jako o svých sestřích, protože je za ně považuje. Problémy doma se stupňovaly, neboť se snažila docílit svého i způsoby, které byly pro pěstouny nepřijatelné. S chlapci se scházela tajně, domů si je zvala, když tam nikdo nebyl nebo v noci, když všichni spali. V mnoha případech pěstouni její jednání

odhalili a potrestali ho dalšími zákazy, výčitkami, domluvami. Uvědomuje si, že bývala vzdorovitá, neústupná, někdy se chovala nevhodně. Situace se pro ni stala postupem času neúnosnou, takže pěstounům řekla, že chce z rodiny odejít. V té době jí už bylo kolem 16. roku věku. Jednoho dne za ní přijeli pěstouni do školy, odvezli ji na odbor péče o dítě a odtud byla převezena do diagnostického ústavu. Se slzami v očích Daniela říká, že jí v tu chvíli přišlo všechno velmi líto. Plakala, bylo jí smutno, zlobila se na rodiče, ale cítila, že chce z rodiny pryč. Na ten den nikdy nezapomene.

Z opatrovnického spisu bylo zjištěno, že Daniela byla diagnostickým ústavem i dětským domovem hodnocena kladně. Ani jedním z těchto zařízení nebyly signalizovány v průběhu jejího pobytu žádné závažné problémy. Kladné hodnocení lze spatřovat i ve zprávách učiliště a internátu. Vzhledem k těmto skutečnostem mohla Daniela trávit veškeré víkendy a prázdniny u své sestry Marcely, která přistupovala k její výchově velmi zodpovědně. Ze zpráv příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí lze také zjistit, že Daniela poměrně dlouhou dobu odmítala kontakt s bývalými pěstouny a ani oni neprojevovali v tomto směru velkou aktivitu. K opětovnému kontaktu mezi nimi došlo poprvé až v průběhu léta 2008.

4. Současná situace dítěte

Rozhovor s Danielou byl uskutečněn v místě jejího původního bydliště, resp. ve vesnici, kde žila u pěstounů. V současné době udržuje známost s chlapcem z téže vesnice, kam za ním jezdí na víkendy.

K situaci po odchodu z rodiny pěstounů říká, že nejprve absolvovala pobyt v diagnostickém ústavu a po jeho ukončení byla umístěna do dětského domova. Odtud dojížděla do své původní školy, kterou předtím navštěvovala. Po celou dobu od odchodu z pěstounské rodiny byla v kontaktu se sestrou Marcelou, v té době již zletilou a samostatnou. Ta projevila vážný zájem o péči o ni. K soudu podala příslušný návrh, kterému bylo vyhověno. Přes týden bydlela Daniela na internátě, víkendy a prázdniny trávila u sestry. Marcela jí v té době velmi pomohla a pomáhá jí dodnes. Mají mezi sebou moc pěkný vztah.

Po ukončení studia se odstěhovala do Brna za přítelem. Žila tam tři roky, vystřídala několik zaměstnání i partnerů. Pro nespokojenost se svým životem odešla na konci loňského roku do Prahy k sestře Marcelle, aby začala znovu. Nyní si pronajala malý byt, v němž žije sama. Pracuje v pekařství. Tato práce ji příliš neuspokojuje, ale uvědomuje si, že musí pracovat, aby se uživila. V budoucnu by se ráda živila jako kadeřnice. Nynější stav považuje za přechodný. Radost jí přináší současný vztah s přítelem. Znají se od základní školy. Plánují společnou budoucnost zde, na jihu Čech. Daniela sní o vlastní rodině, ve které nebudou chybět děti. Přesvědčivě tvrdí, že nikdy nedopustí, aby dopadly jako ona.

S rodiči - pěstouny udržuje kontakt. Navštěvuje je v rámci svých víkendových pobytů u svého přítele. Minulé ostré hrany se časem obrousily a nyní s rodiči vychází poměrně dobře, ačkoli se k ní matka dle jejího názoru někdy chová poněkud chladněji. Stále má sklon ji usměrňovat a moralizovat. Někdy je jí to líto. Myslí si, že se snaží ze všech sil žít dobře, chovat se slušně, pracuje, nepožívá alkohol, nikdy nezkusila užít drogu. Potěšilo by ji, kdyby ji matka více podpořila, pochválila.

Pěstounskou péči hodnotí Daniela jako dobrou věc. Je ráda, že si ji rodiče k sobě vzali. V rodině se naučila, jak se má žít, jak spolu mají lidé komunikovat, chovat se k sobě navzájem. Naučila se být pravdomluvná, férová, starat se o sebe. Základy, na kterých dnes staví, získala v pěstounské rodině. Život u rodičů - pěstounů pokládá za to nejlepší, co ji zatím v životě potkalo. Váží si toho, že získala rodinu. Rodina pěstounů je pro ni jedinou rodinou, kterou má. Je vděčná zejména sestře Marcelle za všechno, co pro ni udělala. Je jí velkou oporou i dnes. Má ji moc ráda a chtěla by se jí za všechno jednou moc odvděčit.

Pěstouni hovoří o vztazích s Danielou v posledních čtyřech letech skepticky. Dívka žije neklidným, neuspořádaným způsobem života. Často střídá partnery, hodně chodí do společnosti, pracuje nepravidelně, zadlužila se. V případě nouze nejvyšší kontaktuje pěstouny nebo jejich dceru Marcelu a žádá je o pomoc. Pomohli jí zaplatit dluhy, poskytl jí i naturální pomoc, v případě potřeby má stále k dispozici jejich domov. Mají ji rádi, ačkoli s jejím způsobem života nesouhlasí. Doufají, že se časem zklidní a začne žít běžným způsobem života, kterému měla možnost se u nich naučit.

4.3 Pěstounská péče č. 3 - Jiří, 27 let (*1986)

1. Biologická rodina a důvody odebrání dítěte z rodiny

Otec Jiřího byl vietnamským státním příslušníkem. Vztah matky s ním byl jednorázového charakteru. Matka často střídala partnery, kteří ve většině případů nepracovali, často byli soudně trestáni, nežili řádným způsobem života. V roce 1991 porodila druhého syna Pavla. S jeho otcem žila v krátkodobém manželském svazku. Důvodem rozvodu v roce 1994 byla agresivita muže, jeho časté návštěvy restaurací, fyzické napadání matky. Následně se matka dostala do finanční tísně, byla nezaměstnaná, neměla kde bydlet, opět se začala chovat promiskuitně. Širší rodina ani otcové děti nebyli schopni ani ochotni pomoci. V důsledku této situace požádala matka o dobrovolné umístění dětí do ústavního zařízení.

2. Umístění dítěte do pěstounské péče a její průběh

Po dobu pobytu dětí v dětském domově je matka navštěvovala spíše sporadicky, otcové neprojevovali zájem vůbec. Z řad příbuzných se pouze občas na děti informovala mateřská babička. S ohledem na zájem dětí byly po určité době navrženy do pěstounské péče. V roce 1997 byli chlapci umístěni do pěstounské rodiny zdravotní sestry a vychovatele v domově mládeže, v jejichž rodině vyrůstaly jejich dvě vlastní děti, v té době již studující střední školy a přes týden žijící na internátech. Rodina bydlela v malé vesnici v bývalé zemědělské usedlosti. Pěstoun žil přes týden v Brně, kde pracoval. Domů dojížděl pouze na víkendy.

Bývalí pěstouni v rozhovoru uvádí, že se oba chlapci v rodině velmi rychle zadaptovali. Jiří byl žákem 4. třídy základní školy a s příchodem do pěstounské rodiny si výrazně zlepšil školní prospěch. Oba chlapci byli milí a hodní. Bylo zřejmé, že potřebují dostatek lásky, která by vyvážila dosavadní citové strádání.

Jiřího charakterizují jako hodné, poslušné, ukázněné dítě, ochotné pomáhat. Projevoval se klidně, rozvážně, rozumně. Pěstounovi pomáhal při práci na zahradě, při opravách a úpravách domu. Pěstounce asistoval při vaření, které se stalo v pozdějším věku jeho koníčkem a zvoleným učebním oborem.

Pěstouni vzpomínají na aktivity, které pro děti organizovali. Podnikali s nimi výlety po okolí, ale i na Moravu, odkud oba pocházeli. Umožňovali jim pobyty na letních táborech v době školních prázdnin. Snažili se jim život v rodině zpříjemnit a naplnit zážitky. Vedli je k čestnému jednání, slušnému chování, pracovitosti, řádnému plnění povinností a velký důraz kladli na dosahování dobrých výsledků ve škole. Pěstounka v tomto směru vyjadřuje názor, že dosahovat dobrého prospěchu je jednou z nejdůležitějších povinností dětí. V plnění této povinnosti vidí cestu k dosažení lepší budoucnosti. Pěstouni hodnotí péči o svěřené děti s odstupem času poměrně kladně. Cítí, že jim za ta léta mnohé pozitivní předali. Naučili je postavit se k jakékoliv práci a poradit si s všestrannou činností. Za významnější ale považují postoje k povinnostem v rodině, které se jim snažili vštípit. Doufají, že jim jednou poslouží snímek jejich rodiny jako vzor pro rodinu vlastní. Na druhou stranu si myslí, že pozitiva, která v jejich rodině získaly, uznají a ocení až ve zralejším věku.

Rozhovorem s Jiřím byly zjištěny zcela rozdílné informace. Hned na začátku rozhovoru uvedl, že na pěstounskou péči nevzpomíná rád. Toto období podkládá za nejhorší ve svém životě. Vzpomínky na život u pěstounů zahrnují jen tvrdou práci, pedantství pěstounky - „tety“ a tvrdé tresty. Každý den po návratu domů ze školy je čekala jen a jen práce kolem domu, na zahradě, v domácnosti. U pěstounů nepoznali, co je to hrát si, běhat venku, věnovat se koníčkům. Pokud neuposlechli příkazům, byli trestáni fyzicky i psychicky. Byli bití, omezováni v jídle, bylo jim vyčítáno, že žijí z peněz pěstounů, takže jsou povinni si to odpracovat., apod. Tímto způsobem se chovala především „teta“. „Strýc“ s nimi jednal lépe, ale byl pod silnou nadvládou „tety“. Jiří uvádí, že s ním si rozuměl docela dobře. Ale „strýc“ býval doma pouze o víkendech, na které bylo vždy naplánováno spousta práce. Pokud se na všechno dívá zpětně, vidí, že je pěstouni využívali jen na práci a pro peníze. Když později zjistil, v jaké výši byly pěstounům vypláceny sociální dávky v pěstounské péči, byl překvapený. O to více, když si uvědomil, že nikdy nedostali nic nového - oblečení vždy ze second-handů, ostatní věci jen ty nejlevnější. Od chvíle, kdy rodinu opustil, se snaží na toto období zapomenout. Všechny prožité útrapy chce vytěsnit z paměti. Z těchto důvodů odmítá dále podrobněji život v pěstounské rodině komentovat.

3. Důvody ukončení pěstounské péče a následné opatření

O problémech, které postupně v následujících letech s oběma chlapci nastaly, se pěstounům hovoří těžce. Aktivněji se vyjadřuje pěstoun, pěstounka na tyto roky vzpomíná nerada.

Na podzim roku 2000 se Jiří výrazně zhoršil ve škole. Pěstouni byli touto změnou překvapeni a nechápali její důvod. Doma bylo dle jejich názoru všechno v pořádku. Je pravda, že v té době u nich probíhala větší rekonstrukce domu, a oni byli dost vytížení. Oba připouštějí, že měli na děti méně času a do prací na opravách se museli zapojit všichni členové rodiny. Po zjištění problému se pěstounka zaměřila na nápravu, protože Jiří byl v té době žákem 9. třídy, a čekal ho nástup na učiliště. Ačkoli se mu to nelíbilo, musel věnovat přípravě do školy více času i energie. V březnu 2001 se dopustil útěku z domova. Jednoho dne se nevrátil domů ze školy, pěstounka ho nemohla nikde nalézt, a ve večerních hodinách byla nucena požádat o pomoc policii. Hladového a prochladlého chlapce našli po půlnoci v opuštěném domě ve vedlejší vesnici. Pěstounka přiznává, že se k Jiřímu v té době před útekem chovala tvrdě a nekompromisně. Trvala na zlepšení známek ve škole, křičela na něho a v jednom případě přistoupila i k fyzickému trestu, nafackovala mu. Svého jednání dodnes lituje a uvědomuje si, že bylo počátkem konečných důsledků v péči o Jiřího. Situace se poté sice uklidnila, ale vztahy mezi pěstounkou a chlapcem zůstaly narušeny. V té době se dostavil u Jiřího pubertální věk a s ním spojené změny v chování, které během krátké doby začaly dosahovat extrémů. Toulal se do pozdních hodin venku, býval cítil alkoholem a cigaretami, občas doma ukradl peníze, lhal, začal hovořit o útěku. Konflikty byly v rodině na každodenním pořádku. Jiří přestával pěstounku respektovat. Pěstoun se snažil situaci řešit o víkendech, ale jeho působení bylo nedostatečné. Pěstounka byla vyčerpaná neustálými problémy, ale za každou cenu chtěla situaci, resp. Jiřího zachránit. Přes veškerou její snahu v létě 2002 chlapec z rodiny odešel. Pro pěstouny bylo velkým překvapením, když si v dopise, který jim doma zanechal, přečetli, že odchází k mateřské babičce, kterou sám kontaktoval. Jiřího babička žila v menším městě vzdáleném asi 60 km od bydliště pěstounů. Posléze zjistili, že si ji Jiří pamatoval

z doby, kdy u ní s matkou bydleli a z návštěv v dětském domově, a podle toho ji dokázal najít.

Pohledem zpět i dnes pěstouni pokládají ukončení pěstounské péče v dané době za správné řešení. Jiří byl v té době téměř dospělý, a protože sám chtěl z rodiny odejít, řešil by každý další problém jistě znovu útekem. Pro oba pěstouny nebylo jednoduché vyrovnat se s předčasným odchodem Jiřího, a následně po několika letech i Pavla, z rodiny.

Pokud má Jiří datovat, kdy v jeho případě došlo k prvním problémům, uvádí, že poprvé utekl v patnácti letech. Tehdy prvně pocítil, že už to doma nevydrží. V té době se prováděly velké opravy na domě a on i jeho bratr byli vystaveni značné fyzické i psychické zátěži. Každý den řádně chodili do školy a každý den se museli po příchodu domů nejdříve připravit do školy a pak až do večera, někdy do noci pracovat. Jiří si pamatuje, že ráno vstával s velkými obtížemi, protože se cítil hodně vyčerpaný. V té době začal doma hodně lhát. Vymýšlel si různé školní aktivity, aby mohl přijet domů, co možná nejpozději. Pokud to pěstounka zjistila, byl potrestán. Jednoho dne si řekl, že už tak dál žít nechce a utekl. Neměl kam jít, neměl peníze na jídlo, byla mu zima. Uchýlil se do jednoho opuštěného domu, kde ho nakonec našla policie. Následující den ho čekal výprask a zákaz úplně všeho. V rodině pak ještě vydržel další dva roky, kdy se na situaci nic nezměnilo. Vydržel možná kvůli bratrovi, který byl malý a on ho nechtěl nechat v těchto podmínkách samotného. Nakonec v necelých sedmnácti letech z rodiny definitivně odešel. Vyhledal babičku, na kterou si pamatoval. Uvědomoval si riziko svého jednání, protože neměl ani nejmenší jistotu, že ho babička přijme. O to větší radost měl, když se tak stalo. Tenkrát pocítil velkou úlevu.

K následujícím rokům Jiří sděluje, že u babičky našel jistotu zázemí, opory a pomoci. Našel svou původní rodinu, která ho přijala. Za to je všem velmi vděčný. Bydlel u ní do doby ukončení studia na učilišti. Připouští, že v průběhu těchto dvou let, se u něho ještě vyskytly pubertální problémy související s alkoholem, a také má menší zkušenost i s drogami. Asi dva měsíce, když ho kvůli tomu babička vyhodila z domu, žil na ulici. Naštěstí si včas všechno uvědomil a ve svém chování se napravil. Vrátil se

domů, kde byl znovu přijat, a od té doby, jak se sám domnívá, žije řádně. Osamostatnil se, pronajal si byt a začal pracovat. Lituje, že babičce v té době ublížil.

Ze záznamů v opatrovnickém spise je zřejmé, že celá situace byla následně řešena prostřednictvím příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí a soudu. Pěstouni, a zejména pěstounka, již nechtěli v péči o Jiřího pokračovat. Sám chlapec se v žádném případě nechtěl do rodiny vrátit. Ze strany pěstounů byl podán k soudu návrh na ukončení pěstounské péče. Babička současně navrhovala svěření vnuka do své péče. S ohledem na to, že Jiřímu bylo téměř 17 let, babička byla schopna i ochotna zajistit ho po dobu než dovrší zletilosti, soud oběma návrhům vyhověl.

Bratr Pavel zůstal v rodině ještě další čtyři roky.

4. *Současná situace dítěte*

Svůj současný život hodnotí Jiří kladně. Je sám se sebou spokojený. Společně s kamarádem žije v pronajatém bytě, pracuje jako poštovní doručovatel - rozváží poštu, balíky. Tato práce ho plně uspokojuje. Partnerku nyní žádnou nemá. Jeho poslední partnerský vztah skončil asi před rokem. V tomto směru je optimistický. Věří, že v budoucnu založí rodinu, která bude fungovat lépe než jeho původní a než rodina pěstounská. V této době žije spíše prací a svými koníčky. Věnuje se několika různým druhům sportů, rád hraje hry na počítači a sleduje filmy. Také rád vaří, pokládá se za gurmána. Alkohol nepožívá ani příležitostně a nekouří. Podle svého názoru má priority seřazeny správně. Má jasnou představu o tom, čeho chce v životě dosáhnout. Pravidelně se navštěvuje s babičkou a dalšími členy své širší biologické rodiny. O rodičích žádné informace nemá.

Po celou dobu po odchodu od pěstounů je prostřednictvím e-mailu v občasném styku se „strýcem“. S bratrem se občas také kontaktovali. Je mu známo, že žije komplikovaným způsobem života. Za posledních šest měsíců o něm žádné informace nemá. Obává se, že má Pavel zase nějaké problémy.

Za jediný přínos pěstounské péče pro svůj život pokládá Jiří to, že se tam naučil vykonávat různé druhy prací, umí opravit téměř vše, dokáže pracovat s každým nářadím, ovládá kuchyňské a domácí práce. To jsou zřejmě jediná pozitiva, která si

z rodiny pěstounů odnesl. Těchto schopností si velmi cení, ale na druhou stranu si uvědomuje, jakou daň zaplatil za jejich získání. Paradoxně mu možná právě špatné zkušenosti a útrapy, které u pěstounů prožil, pomohly při jeho uvědomění si, jak má on sám žít. Pěstounskou péči obecně hodnotí na základě svých zkušeností naprosto negativně.

Pěstouni k době bezprostředně následující po odchodu Jiřího sdělují, že se s chlapcem setkali několikrát pouze z organizačních důvodů, např. přestěhování věcí. Až mnohem později, prostřednictvím mladšího Pavla (Jiří ho kontaktoval pomocí kamarádů), s ním vstoupili do styku bližšího. Pěstoun si s ním posílá e-maily. Pěstounka se těchto kontaktů neúčastní. Celou minulou záležitost pojímá jako prohru, která je pro ni stále bolestná. Je jim známo, že chlapec bydlí v místě bydliště své babičky, pracuje už tři roky na poště. Dle jejich názoru žije spořádaným způsobem života. Jsou tomu rádi, a ačkoli nechtějí přeceňovat vliv jejich péče na Jiřího, jsou toho názoru, že na jeho současné situaci nesou v pozitivním slova smyslu také určitý podíl.

4.4 Pěstounská péče č. 4 - Pavel, 22 let (*1991)

1. Biologická rodina a důvody odebrání dítěte z rodiny

Pavel se narodil z manželského svazku svých rodičů jako druhé dítě matky a první dítě otce. Jeho starší bratr Jiří se narodil v roce 1986 z mimomanželského vztahu matky s vietnamským státním příslušníkem. Než se matka provdala za Pavlova otce, žila poměrně promiskuitním způsobem života. Otec nepracoval, v minulosti byl opakovaně soudně trestán. V roce 1994 se rodiče rozvedli. Důvodem pro rozvod bylo otcovo agresivní chování vůči matce, ve většině případů v důsledku nadměrného požívání alkoholu. V následné době matka trpěla nedostatkem finančních prostředků, nebyla zaměstnaná, ocitla se bez přístřeší a opět začala střídat partnery. Pomoc nenašla ani u otců svých dětí ani u příbuzných. Situaci nakonec řešila dobrovolným umístěním dětí do dětského domova.

2. Umístění dítěte do pěstounské péče a její průběh

V dětském domově navštěvovala matka děti velmi zřídka. Otcové neprojevovali zájem vůbec. Z těchto důvodů byli v roce 1997 chlapci navrženi do náhradní rodinné péče. Jako vhodní pěstouni byli vybráni manželé z jihu Čech žijící v malé obci, v bývalé zemědělské usedlosti. Pěstounka pracovala jako zdravotní sestra. Pěstoun byl zaměstnán jako vychovatel mládeže na internátě jedné střední školy v Brně, kde v pracovním týdnu pobýval. Doma trávil pouze víkendy. V rodině vyrůstaly dvě studující děti ve věku 16 a 17 let. I ony bydlely přes týden na internátech.

První tři roky pěstounské péče hodnotí pěstouni velice kladně. Děti životu v rodině brzy přivykly. Bez potíží se sžily s ostatními členy rodiny. Pavel navštěvoval mateřskou školu, kde se mu líbilo. Pěstouni ho charakterizují jako živé, hlučné, upovídané, temperamentní dítě s tendencí organizovat ostatní. Hned od počátku se u něho občas objevovaly mírné sklony ke lhaní a vymýšlení. Svou dobrou náladu, ale i vztek a špatné rozpoložení dával plně najevo hlasitým smíchem, výkřiky, neposedností. V důsledku svého temperamentu ve škole často vyrušoval při vyučování. Pěstouni byli nuceni ho usměrňovat zvýšením hlasu a důraznými pokyny. Snažili se ho vést ke sportu, kde mohl vybit nadbytek své energie. V důsledku svého temperamentu ve škole často vyrušoval při vyučování. Již od počátku povinné školní docházky bylo patrné, že se Pavel nerad učí. Nedokázal se dostatečně soustředit, udržet pozornost delší dobu. Dával přednost manuální práci a zábavě. Rád pomáhal na zahradě, běhal venku, hrál s kluky fotbal, později ho začaly bavit hry na počítači.

Z vyprávění pěstounů je zřejmé, že se snažili ve volném čase dětem hodně věnovat - jezdili na výlety, na návštěvy k příbuzným, dopřávali jim pobyty na letních táborech, pobyt v přírodě. Měli snahu ukázat jim model dobré rodiny, která by pro ně byla v budoucnu vzorem. Ve vzájemných mezilidských vztazích upřednostňovali slušnost, skromnost, poctivost, pracovitost, úctu. Plnění si povinností, dodržování určitých pravidel a norem považovali za hodnotný vklad do života dětí. Všechny tyto hodnoty pokládají za pozitiva vložená do dětí. Domnívají se, že se u nich chlapci naučili pracovat na zahradě, pomáhat v domácnosti, používat základní nářadí. Pokusili se

připravit děti pro praktický život, ale také zejména pěstounka kladla důraz na dobrý školní prospěch. Bývala by chlapce ráda viděla studovat střední školy, aby měli snadnější život.

Pavel se k životu v pěstounské rodině vyjadřuje velmi stručně a neochotně. V rodině se mu zpočátku, avšak velmi krátce, líbilo. Připadalo mu, že ho mají pěstouni rádi. On sám lépe vycházel s pěstounem - „strýcem“. Rád s ním chodil do lesa, pomáhal mu na zahradě nebo při opravách v domě. Pěstounka - „teta“ byla vždy velmi přísná. Všechno mu zakazovala. Často se nesměl dívat na televizi ani chodit ven. Pořád se musel učit, ale ve škole ho to nebavilo, nosil domů špatné známky. Také mu zakazovala kontakt s kamarády. Za nejhorší, co mu v rodině vadilo, považuje soustavnou povinnost hodně pracovat. Jednalo se o stavební úpravy domu, práce na zahradě, údržbu okolí domu, ale i pomoc v domácnosti při úklidu a vaření. Pokud s bratrem nespĺnili požadavky pěstounů, byli trestáni bitím, zákazy, nedostatkem jídla. Často se bál vrátet se domů ze školy, protože věděl, co ho zase čeká. Uvádí, že v žádném případě nemůže hovořit o spokojenosti v pěstounské rodině. Snad pouze na začátku a spíše v době, kdy s nimi ještě bydlel bratr Jiří. Po jeho odchodu byla pěstounka ještě přísnější. Tehdy také musel absolvovat pobyt v nějakém zařízení, dnes už si nevybavuje, o co přesně se jednalo. Ačkoli se mu tam stýskalo, nabyl tam dojmu, že by raději žil v dětském domově. Měl pocit, že se tam k němu chovali lépe, než doma. Na život v pěstounské rodině se snaží zapomenout.

3. Důvody ukončení pěstounské péče a následné opatření

Pěstouni dále uvádějí, že pro nepřekonatelné problémy odešel z rodiny v roce 2002 Jiří. Ve stejném roce se začaly objevovat první potíže s Pavlem. Začal lhát, podvádět, odmítnout, být agresivní. Choval se vzdorovitě, tvrdohlavě, svéhlavě, neposlušal, odmítal si plnit povinnosti do školy - učit se, psát úkoly. Pěstouni se zpočátku domnívali, že je Pavel rozrušený odchodem svého bratra. Doufali, že bude opět všechno v pořádku, až se situace doma zcela zklidní. Uvědomovali si, že i pro Pavla bylo předchozí období dost náročné. Vzhledem k tomu, že se jednání Pavla nelepšilo, museli přistoupit k určitým opatřením, jako byly zákazy chodit ven, sledovat televizi, hrát hry

na počítači. Tato opatření působila vždy krátkodobě, takže se u Pavla střídala období klidu s obdobími krizí. Na tyto výkyvy měl vliv i pobyt pěstouna doma. Pavel ho respektoval více než pěstounku. Proto pěstouni kriticky uznávají, že na problémy mělo vliv i nedostatečné působení mužského prvku v rodině. Pěstounka se slzami v očích říká, že byla hodně vyčerpaná problémy s Jiřím a nedokázala s plným nasazením řešit znovu v podstatě to samé. Bála se především toho, aby nedělali stejné chyby jako u Jiřího. Proto v roce 2004 požádali o pomoc příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, z jehož strany bylo v průběhu doby provedeno několik pohovorů s Pavlem a v případě dalších problémů doporučen pobyt ve středisku výchovné péče. K tomuto návrhu pěstouni přistoupili v polovině roku 2005, kdy Pavel svévolně opouštěl domov, vracel se v pozdních večerních hodinách, nechodil řádně do školy, sám si psal omluvenky, nerespektoval základní pravidla rodiny, vyvolával hádky s pěstounkou, byl hrubý, neurvalý.

Vyšetřeními v zařízení byla u Pavla zjištěna akutní potřeba svobody, samostatnosti a volnosti. Pěstounům bylo doporučeno v jednání s ním spíše taktizovat a vyjednávat. Snažili se přizpůsobit radám odborníků a v době několika málo následujících měsíců skutečně došlo ke zlepšení. Pavel byl klidnější, ústupnější a snaživější. Na toto období vzpomínají pěstouni jako na poměrně šťastné. Doma se rozhostil po velmi dlouhé době klid. Dnes už ví, že se jednalo o tzv. „klid před bouří“. Na počátku roku 2006 začalo všechno znovu a s větší intenzitou. Pavel navštěvoval poslední ročník základní školy a chystal se na nástup na učiliště do oboru zedník. Prospěchově byl velmi slabý, většinou byl hodnocen nedostatečnými. Pěstounka se ho stále snažila motivovat k lepším výsledkům, ale marně. Uznává, že byla ve svém působení přísná, energická, zodpovědná. Pavlovi vytýkala jeho laxní přístup. Dnes si je vědoma toho, že tak pouze docílila dalších konfliktů. Chlapec byl alergický na každou její poznámku, radu, výtku. Začal se toulat, kamarádit s problémovými chlapci, začal kouřit, chodit za školu, brát doma peníze. Býval útočný, někdy až hysterický. Pěstounka přiznává, že z něho měla občas strach.

Na podzim roku 2006, tehdy bylo Pavlovi 15 let, byla situace natolik kritická, že se pěstouni rozhodli pro umístění Pavla do diagnostického ústavu a požádali o zrušení pěstounské péče. Pěstounka otevřeně říká, že byla na pokraji svých sil.

Pokud má Pavel vyjádřit ze svého pohledu důvody, které vedly k jeho odchodu z rodiny, říká, že nespokojenost pociťoval téměř od počátku a zejména v době, kdy opustil rodinu jeho bratr. V něm cítil oporu a bezpečí, a o to přišel. Kromě ostatního měl pěstounům za zlé, že bratra nechtěli, a proto ho nechali odejít. Pavlovi bylo tehdy 11 let. Pociťoval potřebu svého bratra pomstít a jedinou možnost viděl v tom, že začne zlobit a dělat naschvály. Pěstouna měl velmi rád, ale vadilo mu, že se doma zdržuje málo. Pěstounku nenáviděl. Byla velmi přísná a její komunikace s ním většinou spočívala v rozkazech, příkazech a trestech. Z velké části se týkaly učení nebo pomocných prací doma. Ve škole ho to nebavilo, nebyl schopen a později ani ochoten věnovat učení více času a energie. Těžkou práci nesnášel. Za špatné známky a neposlušnost míval často domácí vězení. Hodně se s pěstounkou hádal. Uznává, že byl drzý, dělal jí různé věci za zády. Pěstounka brzy nerovné jednání odhalila a potrestala ho znovu a tvrději. Domácí vězení bylo delší a delší, kapesné minimální, fyzické tresty nebyly výjimkou. I on začal být ve svém chování tvrdší. Tímto způsobem uběhlo několik dalších let. Už si to všechno ani nevybavuje. Vzpomínky na tu dobu se zredukovaly na povinnost se učit, pracovat a na následné tresty, křik pěstounky, hádky. Byl velice nespokojený a začínal pociťovat touhu odejít z rodiny jako bratr Jiří. S ním si občas telefonoval a věděl, že je u babičky spokojený. Přiznává, že mu záviděl. Naivně si myslel, že by mohl také žít u babičky. Sám si ji vůbec nepamatoval, znal ji pouze z občasného vyprávění bratra.

Když přestoupil na učiliště, našel si tam nové kamarády, kteří ho v jeho snaze podporovali. Utrzovali ho v přesvědčení, že se k němu pěstouni nechovají dobře. Našel v nich oporu, která mu dodávala síly. Uznává, že tehdy chyboval, když chodil za školu nebo bral doma peníze. Ale už to nedokázal a ani nechtěl zastavit. Touha dostat se z rodiny pryč byla silnější. Když k tomu došlo, vůbec mu to nevadilo. Myslel si, že mu bude jinde, resp. bez pěstounky lépe.

Ze zprávy diagnostického ústavu bylo zjištěno, že Pavel na počátku pobytu odmítal komunikovat, s nikým se nekamarádil, dělal naschvály, byl zatvrzelý, uzavřený.

Postupem času měl snahu připojit se ke skupině problémových chlapců, ale ti ho mezi sebe nepřijali. V důsledku toho zaujal opačný postoj. Začal spolupracovat s vychovateli, respektoval pravidla zařízení, choval se slušně, ochotně, uctivě. Pěstouni, resp. pěstoun udržoval s ústavem kontakt a měl zájem i o kontakt s chlapcem. Ten ho odmítal. Požádal o umístění do dětského domova. Tam strávil asi rok. Zpočátku se projevoval jako slušný, nekonfliktní, zdvořilý a ochotný chlapec. Později začal šikanovat ostatní děti, porušovat pravidla zařízení - konzumoval alkohol, neplnil si základní povinnosti, začal se chovat agresivně vůči vychovatelkám, jednu fyzicky napadl. Jeho vyhrocené chování vyústilo na začátku roku 2008 v přemístění do výchovného ústavu určeného pro děti s obdobnými problémy. Z ústavu soustavně, opakovaně utíkal. Na těchto útěcích se dopouštěl trestné činnosti - krádeží, vloupání, porušování domovní svobody, neoprávněného užívání cizí věci. V důsledku svého protiprávního jednání byl na počátku roku 2009 odsouzen k podmíněnému trestu odnětí svobody. Během několika málo měsíců se dopustil trestné činnosti znovu, a proto mu byl trest přeměněn na trest nepodmíněný. V době dovršení zletilosti si odpýkával trest.

4. Současná situace dítěte

K životu po návratu do ústavního zařízení a v současné době není Pavel ochoten hovořit příliš konkrétně. Stručně shrnuje, že jeho život je jedna velká katastrofa. Absolvoval pobyt ve výchovném ústavu a opakovaně i ve vězení. Uznává, že tam se dostal právem. Podrobněji se odmítá vyjadřovat.

Nyní bydlí v azylovém domě, je nezaměstnaný, finančně je zabezpečen sociálními dávkami a občas si přivydělává příležitostnými pracemi. Žije sám, není v kontaktu ani s pěstouny ani s nikým z biologické rodiny. Zcela výjimečně si zatelefonuje s bratrem Jiřím. Ten je jediným, na koho vzpomíná rád a koho považuje za svou rodinu. Domnívá se, že by byl ochoten mu pomoci, ale nechce ho obtěžovat. Vlastně ani sám neví, jakou cestou se dál vydat. Zatím je rád, že má kde bydlet a z čeho přežít.

Na životě v pěstounské rodině neshledává nic pozitivního. O této době a zejména o pěstounech hovoří se zřetelnou nenávisť. V žádném případě si nemyslí, že mu

pěstounská péče prospěla a něco dobrého dala. Ze svého nepříznivého osudu viní svou matku a do určité míry i pěstouny.

Pěstouni uvádí, že v současné době nejsou s Pavlem v žádném kontaktu. Od jeho bratra Jiřího mají informaci, že ani on s ním delší dobu nehovořil. Pěstounka říká, že Pavel byl komplikovaným dítětem a takový je zřejmě i jeho život. Oni se mu snažili vštěpovat základy slušného chování, naučit ho zodpovědnosti, pracovitosti, cílevědomosti. Zda byli v tomto směru alespoň trochu úspěšní, nemají možnost posoudit. Doufají, že ano. U Pavla byla zřejmá touha po svobodě, volnosti, svobodomyšlnosti. Pěstouni se domnívají, že mnohé zdědil po svém otci. Přes všechno zlé neztracují dobu, kdy u nich Pavel žil. Troufají si tvrdit, že měli snahu oběma dětem pomoci, ale zřejmě to nestačilo.

4.5 Shrnutí výsledků výzkumu

Respondenti prvního výzkumného souboru Pěstounské péče č. 1 a č. 2 shledávají důvody pro předčasné ukončení pěstounské péče v přísnosti, přehnané kritičnosti a vysokých nárocích pěstounů na školní prospěch (Pěstounská péče č. 2). Přesto vyjádřili kladné hodnocení života v pěstounské rodině. Výchovu pěstounů pokládají za přínosnou pro svůj současný život.

Respondenti prvního výzkumného souboru Pěstounské péče č. 3 a č. 4 odůvodňují ukončení pěstounské péče před dosažením zletilosti jejich zneužíváním k těžké práci, nepřiměřenými tresty, neúměrnými nároky na školní výsledky a nadbytečnou přísností pěstounů. Pěstounskou péči hodnotí negativně a nevidí v ní žádný pozitivní přínos pro svůj další život.

Respondenti druhého výzkumného souboru všech případů pěstounské péče spatřují důvody selhání pěstounské péče na straně dětí a to zejména ve vážných výchovných problémech, v neschopnosti a neochotě dětí přijmout pravidla náhradní rodiny, respektovat autoritu pěstounů, plnit si základní povinnosti. Domnívají se, že i přes finální neúspěch pozitivně ovlivnili následující život dětí. Pozitiva přičítají poznání života v běžné rodině, osvojení si základních pravidel slušného chování, získání

praktických zkušeností a vštěpování základních morálních hodnot. Žádný z pěstounů nepřipouští pochybení ve výchově, nedostatek zkušeností či pouhé selhání lidského faktoru.

Z výše uvedených skutečností vyplývá, že respondenti výzkumného souboru N1 shledávají důvody pro ukončení pěstounské péče výhradně na straně pěstounů. V případě respondentů výzkumného souboru N2 je tomu naopak. Dále je zřejmé, že větší část respondentů prvního výzkumného souboru pokládá pěstounskou péči spíše za přínosnou pro jejich další život. Všichni respondenti druhého výzkumného souboru považují své výchovné působení ve vztahu k respondentům výzkumného souboru N1 za pozitivní.

5. Diskuze

V bakalářské práci jsem se zabývala problematikou ukončení pěstounské péče před dovršením zletilosti dítěte. Zjišťovala jsem důvody, pro které je pěstounská péče ukončována před dosažením zletilosti dětí a vliv pěstounské péče na další život dětí, které byly do této formy náhradní rodinné péče umístěny.

Ve výzkumné části jsem provedla rozhovory s mladými lidmi, kteří po část svého dětství žili v pěstounských rodinách a s pěstouny, kteří je vychovávali. Byla jsem příjemně překvapena přístupem a ochotou jednotlivých respondentů o této části jejich života otevřeně hovořit, ačkoli na ni nemají vždy nejlepší vzpomínky. Rozporuplné a nepříjemné pocity jsem měla z negativistických výpovědí respondentů souboru N1 případů pěstounské péče č. 3 a 4.

Bubleová (2010) uvádí, že do náhradní rodinné péče jsou umisťovány děti, jejichž rodiče se o ně nemohou, nechtějí nebo neumějí starat. Přednostně jsou svěřovány do péče širší rodiny nebo do péče osob, které je znají. Teprve další možností při řešení situace je hledání osob z okruhu prověřených zájemců o náhradní rodinnou péči. Zákon o rodině č. 94/1963 Sb. hovoří o tom, že před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí.

Tato fakta potvrzují také výsledky výzkumu, neboť ani v jednom z popisovaných případů pěstounské péče nebyli biologičtí rodiče schopni zabezpečit výchovu dětí a péči o ně. Ani v jednom z případů nebyly nalezeny příbuzenské osoby, které by měly zájem o svěřením dětí do své výchovy. Vzhledem k tomu bylo přistoupeno k výběru vhodných pěstounů za účelem nalezení náhradního rodinného prostředí, které mělo dětem nahradit rodinu biologickou. S ohledem na skutečnost, že děti nebyly právně volné, byla zvolena forma pěstounské péče.

Matoušek (1993) říká, že rodina má socializační funkci, určuje osobní vývoj dítěte a jeho vztahy k ostatním lidem, orientuje ho na určité hodnoty a předává mu sociální dovednosti. Vytváří dětem domov. Matějček (1986) pokládá domov za místo, kde se dítě cítí bezpečně a kde je chráněno. Podle Heluse (1984) je základem domova vroucí,

vzájemný vztah lidí, kteří se mají rádi, rozumějí si, pomáhají si a mohou spoléhat jeden na druhého. Matějček (1994) i Sobotková (2011) tvrdí, že domov dětí je předznačen v domovu dospělých, kteří s dětmi skutečně žijí, mají je rádi a patří k nim a nemusí to být jen biologičtí rodiče, může jít např. i o rodinu náhradní.

Domov našli u pěstounů pouze dva respondenti z výzkumného souboru N1. V případě Tibora a Daniely (Pěstounská péče č. 1 - Tibor a Pěstounská péče č. 2 - Daniela) fungovaly bezproblémové vzájemné vztahy v pěstounských rodinách jen do určitého věku dětí, do nástupu věku pubertálního. Do této doby pokládali Tibor i Daniela náhradní rodinu za svou vlastní, která jim tvořila domov a ve které se cítili dobře. Shodně hodnotí pěstounskou péči kladně. Stejným způsobem vnímali průběh pěstounské péče i pěstouni. U těchto případů se ukazuje, že plnohodnotnou rodinu mohou tvořit nejen lidé vázaní hereditou.

U případů Pěstounské péče č. 3 - Jiří a Pěstounské péče č. 4 - Pavel, kteří jsou polorodými bratry a vyrůstali ve stejné pěstounské rodině, se chápání kvality života v rodině a spokojenost respondentů jednotlivých výzkumných souborů liší. Pěstouni vidí průběh pěstounské péče po dobu několika prvních roků pozitivně, ale oba chlapci se v rodině od začátku necítili dobře. Nezískali pocit, že je mají pěstouni rádi, a necítili se v rodině bezpečně. Na základě těchto skutečností nelze tvrdit, že každá náhradní rodina dokáže dětem vytvořit domov.

Matějček (2002) označuje děti vhodné do pěstounské péče často za psychicky deprivované, tzn. že nemají v dostatečné míře a po dosti dlouhou dobu uspokojovány zejména psychické potřeby. Projevy psychické deprivace jsou četné a mnohotvárné. Ve školním věku mají tyto děti horší prospěch, než odpovídá jejich skutečnému intelektu, a menší motivaci pro učení. V pubertálním a adolescentním věku mají často posunutou hierarchii hodnot, nežádoucí rysy charakteru, existuje u nich zvýšené nebezpečí vzniku závislosti na alkoholu, drogách atd. Kovařík (2004) označuje tuto část dětské populace jako děti ohrožené a znevýhodněné. Toto potvrzují také výsledky výzkumu, protože u všech popisovaných případů pěstounské péče spatřujeme u dětí prospěchové problémy i sníženou motivaci k učení. V této souvislosti se u všech případů, kromě Pěstounské péče č. 1 - Tibor, pěstouni různými způsoby velmi snažili přimět děti k větší aktivitě a

snaze zlepšit si školní prospěch. Kladli důraz na význam co možná nejvyššího dosaženého vzdělání. Z případu Pěstounské péče č. 2 - Daniely je patrné, že intelekt dívky byl dostatečný, ale nebyla správně motivována k plnému využití svého potencialu. Pěstouni uplatňovali zejména metodu udílení zákazů, která vyvolávala u dívky opačný efekt. U ostatních dětí - chlapců byly intelektové schopnosti na nižší úrovni. Proto nebyly schopny ani pod tlakem pěstounů dosahovat lepších výsledků. Dle mého názoru ani u nich pěstouni nevolili správnou motivaci.

U každého z dětí ve všech případech pěstounské péče se v pubertálním nebo adolescentním věku projeví výchovné problémy, kterými se rozumí záškoláctví, lhaní, krádeže, agresivita, toulání, potíže spojené s alkoholem a drogami. V tomto věku se na povrch dostávají jejich charakterové vlastnosti související do jisté míry s otázkou genetiky a identity. Potvrzují se tím slova Matějčka (1999) o tom, že je třeba si uvědomit, že se v dětství nemusí projevit všechny dědičné dispozice, protože čím je dítě mladší, tím obtížnější je odhad jeho dalšího vývoje. I Bubleová (2010) tvrdí, že na výchovu dětí v pěstounských rodinách má nezanedbatelný vliv genetická výbava dítěte, jeho schopnosti, možnosti a zkušenosti z předchozího období. Všechny čtyři případy pěstounské péče skutečně poukazují na nezanedbatelnou míru vlivu dědičnosti. V případě Pěstounské péče č. 1 - Tibora se v určitém věku projeví typické romské vlastnosti jako je touha po svobodě, neschopnost přijmout pravidla většiny, neochota přizpůsobit se, nízká ctížádostivost. U respondentky případu Pěstounské péče č. 2 - Daniely lze vyzorovat její podobnost s matkou v oblasti vztahu k mužům. Pěstounská péče č. 3 - Jiří vykresluje povahu a charakter chlapce bezpochyby zděděný po otci, který byl vietnamským státním příslušníkem. Pro toto etnikum je typická pracovitost, cílevědomost, houževnatost. V posledním případě Pěstounské péče č. 4 - Pavel je osud chlapce nemálo podobný osudu jeho otce, jehož život je silně protkán kriminálními delikty a následnými pobyty ve vězení.

Skutečnosti výše uvedené potvrzují výčet faktorů ovlivňujících stabilitu pěstounské péče vyskytujících se na straně dítěte - vážné výchovné problémy, neschopnost dítěte přijmout hodnoty rodiny, etnická příslušnost dítěte, geny atd., které uvádí Matoušek a Pazlarová (2010).

Matějček (1999) dále tvrdí, že výchovné působení nového životního prostředí může mnoho ovlivnit a upravit. Sobotková (2003) doplňuje, že pěstounské rodiny by měly být vzhledem k pestrosti okolností rodinného života a nepředvídatelnosti různých obtíží, velmi odolné. Podle Špaňhelové (2007) by pěstouni měli být trpěliví, moudří, otevření, jednotní ve výchově a připravení na všechno.

Ze všech případů pěstounské péče, které jsou v práci popisovány, je zřejmé, že pěstouni bezproblémově zvládli vývojové období předškolního a mladšího školního věku. V těchto obdobích byly děti poslušné a hodné. V průběhu staršího školního věku a věku pubertálního a adolescentního se pěstouni potýkali s vážnými potížemi výchovu dětí zvládnout. Překvapovaly je výkyvy v jejich chování. Po předchozí bezproblémové etapě doufali, že svým výchovným působením mohou alespoň do určité míry potlačit těžkou minulost a traumata, která si z ní děti do náhradní rodiny přinesly. Na základě vlastních zkušeností se domnívám, že pěstouni nebyli dostatečně připraveni vypořádat se s limity, které děti měly nastaveny v oblasti učení, v oblasti respektu vůči autoritám a také z hlediska morálních hodnot (lhaní, podvádění, krádeže). V případech Pěstounské péče č. 2, č. 3 a č. 4 pěstouni uplatňovali autoritativní typ výchovy s použitím zejména zákazů, příkazů a dokonce i fyzických trestů (Pěstounská péče č. 3 a č. 4). Ani v jednom z těchto případů nelze vyzorovat využití pozitivní motivace. V případě Pěstounské péče č. 1 se výchova jeví jako benevolentnější. Pěstouni přijali děti bez výhrad k jejich nižšímu intelektu a s respektem ke zvláštnostem typickým pro romské etnikum (temperamentová povaha). Nakonec ale ani oni nebyli schopni zvládnout výchovné problémy, které se u Tibora vyskytly. Na všech uváděných případech se ukazuje, že připravenost a odolnost pěstounských rodin není, a dle mého názoru ani nemůže být, absolutní.

Za předpokladu pravdivosti slov respondentů případů Pěstounské péče č. 3 a č. 4 by pak bylo nutné tyto dva případy považovat za naprosté selhání pěstounské péče. Využívání dětí k práci a nepřiměřené fyzické trestání je pro pěstounskou péči zcela nepřijatelné. V těchto případech došlo ke kombinaci výchovných problémů u dětí a problému v osobnosti náhradních rodičů. Stěžejním pro vznik problémů vedoucích k ukončení pěstounské péče před dosažením zletilosti dětí se zde jeví morální profil

pěstounů, preference osobních zájmů před zájmy dětí, neschopnost emocionálního přijetí a neadekvátní nároky kladené na děti. Mimo jiné i tyto důvody pro předčasné ukončení pěstounské péče uvádí Kovalčíková (2010) ve svém článku společně s tvrzením, že úspěšnost náhradní rodinné péče závisí jak na náhradních rodičích, tak na svěřeném dítěti. Toto tvrzení se v mé práci plně potvrdilo. Na tento fakt navazuje i poukázání Gabriela a Nováka (2008) na skutečnost, že cílem zprostředkování náhradní rodinné péče není za každou cenu uspokojit všechny žadatele, ale uspokojit právo a potřebu dítěte vyrůstat v co nejkvalitnějším rodinném prostředí. Na všech případech popisované pěstounské péče se ukázalo, jak je důležité důkladné prověření a vhodný výběr pěstounů se zaměřením na jejich povahové a charakterové vlastnosti, schopnost empatie a bezvýhradního přijetí dítěte. Neméně důležitá je v tomto směru příprava budoucích pěstounů na přijetí dítěte, která umožňuje zájemcům o pěstounskou péči získat realistické představy o jejich nárocích a specifických potřebách dětí indikovaných do pěstounské péče, ale také „poměřit vlastní síly“ a vyhodnotit si hranice vlastních výchovných možností. Právě pro praktický dopad kurzů přípravy jsou tyto povinné ze zákona.

Matoušek a Pazlarová (2010) pokládají za úkol náhradního rodičovství poskytovat dětem nové vzorce chování a komunikace a posílení chybějících dovedností.

V případě Pěstounské péče č. 1, č. 2 a č. 3 je zřejmé, ačkoli pěstounská péče byla ukončena před dosažením zletilosti dětí, že tento úkol náhradní rodina do určité míry splnila. Tibor, Daniela i Jiří se v současné době snaží žít slušně a spořádaně. Osamostatnili se, pracují a jsou schopni se zabezpečit. Dokáží plnit každodenní běžné povinnosti a respektují základní společenské normy - nekradou, nepodvádí, žijí se poctivě, nepropadli žádné závislosti. Jejich vytyčené priority nasvědčují tomu, že chtějí založit rodiny a žít běžným způsobem života. Mají vštípena základní pravidla slušného chování a uznávají základní morální hodnoty. V případě Pěstounské péče č. 4 - Pavel není situace natolik příznivá. Chlapec se již několikrát dostal svým jednáním do konfliktu se zákonem a na hraně zákona se pohybuje dosud. Nemá jasnou představu o své budoucnosti. V případě Pavla lze souhlasit s domněnkou Heluse (1984), že

z ohrožených dětí mohou vyrůst lidé, kteří se nebudou podílet na stavbě světa a dokonce ho mohou potencionálně ohrožovat.

U případů Jiřího a Pavla - polorodých bratrů vyrůstajících ve stejné pěstounské rodině vyvstává otázka týkající se diametrálně rozdílného způsobu života obou chlapců. Zásadním důvodem je zde pravděpodobně dědičná dispozice po otcích. Tato skutečnost je zmiňována viz výše.

Podle Matějčka (1994) je také velmi důležité vzájemné předávání citových podnětů a vzájemné citové zaujetí. Podstatným a rozhodujícím činitelem je v tomto směru citová angažovanost na osudu dítěte.

Uváděné případy ukazují, že všichni pěstouni se snažili svěřeným dětem vštěpovat slušné chování, skromnost, poctivost, pravdomluvnost, pracovitost, řádné plnění povinností. Vedli je k respektu autority a dodržování určitých pravidel. Ve výchově uplatňovali důslednost, jednotnost, velký důraz kladli na vzdělání. Z jejich úsilí není příliš patrná právě Matějčkem (1994) zmiňovaná citová angažovanost. Při rozhovorech nebyl cítit z pěstounů citový náboj ve vztahu k dětem, ale spíše snaha o jejich převýchovu k obrazu svému a svým způsobem snaha o změnu jejich identity. Takto chápou dnes vliv pěstounské péče na svůj život i samy děti, resp. mladí lidé z popisovaných případů. I přes své plány do budoucna není zatím ani jeden z nich pevně ukotven v partnerském životě. Příčinu je možné hledat i v určité citové nedostatečnosti, když v rozhovorech s respondenty obou výzkumných souborů nebyly příliš zmiňovány projevy jejich vzájemných citů.

Z výsledků předložené práce je zřejmé, že průběh pěstounské péče vnímali respondenti jednotlivých souborů odlišně. Zájem o předčasné ukončení pěstounské péče měli pěstouni i děti. Avšak důvody k tomuto řešení uváděli různé. Rozdílný je i způsob současného života respondentů prvního souboru.

Na první výzkumnou otázku lze odpovědět, že důvody ukončení pěstounské péče před dovršením 18. roku věku dětí jsou shledávány na straně dětí i pěstounů. Na straně dětí se jedná o výchovné problémy, specifika etnické příslušnosti, neschopnost přijmout pravidla a hodnoty náhradní rodiny a respektovat autoritu pěstounů a genetické

dispozice. Na straně pěstounů jde o nepřiměřené nároky kladené na děti, neschopnost vyrovnat se se specifickými potřebami dětí, neadekvátní trestání dětí, emocionální nepřijetí dítěte, nedostatečná připravenost na obtíže vyplývající z náhradní výchovy, osobnost pěstounů a jejich motivace pro výkon pěstounské péče a preferování osobních zájmů.

Na druhou výzkumnou otázku lze odpovědět, že vliv pěstounské péče na život dětí není jednoznačný, ale převažuje vliv pozitivní. Pěstounská péče poskytuje dětem osvojení si základů slušného chování, získání pozitivních zkušeností, názorů a postojů, rozpoznání morálních hodnot a nabytí schopnosti vybudování vlastního, samostatného života.

6. Závěr

Cílem bakalářské práce bylo zjistit důvody, pro které je pěstounská péče ukončována před dovršením zletilosti dítěte. Dílčím cílem bylo posoudit vliv pěstounské péče na další život dětí, které do ní byly umístěny.

Výzkumné soubory tvořili mladí lidé, kteří část svého života prožili v pěstounských rodinách a pěstouni, u nichž tito mladí lidé žili.

K dosažení cílů byl zvolen kvalitativní výzkum, technika polořízeného rozhovoru a technika analýzy dokumentů. Informace získané z rozhovorů byly doplněny o fakta získaná z dokumentů.

Rozhovory provedené s respondenty jednotlivých souborů ukázaly, že vnímání důvodů pro předčasné ukončení pěstounské péče i vlivu této péče na další život dětí je mezi dětmi a pěstouny rozdílné. Rozporné je i mezi jednotlivými dětmi.

Reálné výsledky výzkumu ukazují, že se ve všech případech jedná o kombinaci důvodů na straně dítěte i na straně pěstounů. Nejčastějšími důvody na straně dítěte byly shledány vážné výchovné problémy související se záškoláctvím, špatným školním prospěchem, lhaním, krádežemi, agresivitou, touláním, dále pak specifika etnické příslušnosti dítěte, neschopnost přijmout pravidla a hodnoty náhradní rodiny a respektovat autoritu pěstounů, v neposlední řadě zcela jistě genetické dispozice a důsledky psychické deprivace z raného dětství. Jako nejobvyklejší důvody pro ukončení pěstounské péče před dosažením zletilosti dítěte na straně pěstounů se ukázaly nepřiměřené nároky kladené na dítě, neschopnost vyrovnat se se specifickými potřebami dětí, neadekvátní trestání dětí, preferování osobních zájmů, osobnost pěstounů, jejich motivace pro výkon pěstounské péče, emocionální nepřijetí dítěte, nedostatečná připravenost na obtíže vyplývající z náhradní výchovy, nedostatek empatie a porozumění vůči projevům psychické deprivace.

Konkrétní výsledky výzkumu dokazují, že výchova ve všech popisovaných pěstounských rodinách, výjimku tvoří případ Pěstounské péče č. 4, dokázala poskytnout dětem praktické zkušenosti, osvojit si základy slušného chování a rozlišit kladné a

záporné morální hodnoty. Negativní zkušenosti dětí získané v pěstounských rodinách se paradoxně v konečném důsledku pozitivně odrazily v jejich postoji k utváření vlastního života.

Problematiku pěstounské péče ukončené před dovršením zletilosti dítěte považuji za velmi závažnou, neboť má zásadní vliv na budoucí život dítěte. Pozitiva i negativa získaná výchovou v náhradní rodině se promítají do konkrétního postavení tohoto mladého člověka ve společnosti, kterou svým chováním a jednáním bezprostředně ovlivňuje. S ohledem na daného jednotlivce i celou společnost je žádoucí, aby působení pěstounské péče bylo ve skrze pozitivní. Domnívám se, že k dosažení tohoto cíle je nezbytné zaměřit pozornost na kvalitní výběr žadatelů o náhradní rodinnou péči, ve větší míře a cíleně organizovat vzdělávání pěstounů a intenzivně sledovat výkon pěstounské péče v náhradních rodinách.

V praxi by mohly být výsledky mé práce poskytnuty pracovníkům krajských úřadů zabývajícím se náhradní rodinnou péčí a pracovníkům orgánů sociálně-právní ochrany dětí obecních úřadů obcí s rozšířenou působností a také lektorům zajišťujícím kurzy přípravy.

Má práce zahrnuje jen malé procento problematických pěstounských rodin. Domnívám se, že by bylo přínosné zabývat se tímto tématem podrobněji s větším souborem respondentů.

7. Seznam použitých zdrojů

1. BUBLEOVÁ, V. et. al., 2007. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 3. vydání. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. ISBN neuvedeno.
2. BUBLEOVÁ, V. et. al., 2010. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 4. vydání. Praha: Spolu dětem o.p.s. ISBN neuvedeno.
3. ČESKO. Úmluva o právech dítěte č. 104 ze dne 6. února 1991.
4. ČESKO. Zákon č. 94 ze dne 13. 12. 1963 o rodině.
5. GABRIEL, Z. a T. NOVÁK, 2008. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. 1. vydání. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1788-3.
6. HELUS, Z., 1984. *Vyznat se v dětech*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. ISBN neuvedeno.
7. HENDL, J., 2005. *Kvalitativní výzkum*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.
8. HOFROVÁ V. a S. KALÁBOVÁ, 2010. Dítě a náhradní rodinná péče. In: *Aktuální otázky péče o děti separované od rodičů: sborník z X. celostátního semináře NRP*. Brno: Triada, poradenské centrum o.s., s. 37. ISBN 978-80-254-8745-7.
9. HOVORKA, D., 2006. Některé aspekty sociálních služeb: pěstounská péče v proměnách času. *Veřejná správa* [online]. Roč. 17, č. 51-52. [cit. 2012-10-8]. ISSN 1213-6581. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/s/2006/51-52/prill1.html>.
10. KLIMEŠ, J., 2006. Budování identity dítěte - nejtěžší výchovný úkol v moderní společnosti. Praha: MPSV. ISBN neuvedeno.
11. KOVALČÍKOVÁ, M., 2010. Důvody navrácení z náhradní rodinné péče. *Právo a rodina*. Roč. 12, č. 9, s. 17-21. ISSN 1212-866X.
12. KOVAŘÍK, J. et. al., 2004. *Náhradní rodinná péče v praxi*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7178-957-7.

13. KUBINOVÁ, A., 2006. *Pěstounská péče*. Brno. Masarykova univerzita v Brně, Právnická fakulta, Katedra občanského práva.
14. MASÁKOVÁ, V., 2011. Psychologický pohled na vývoj rodiny a potřeby dětí. In: *Rodiče, děti a jejich problémy: sborník studií*. Praha: Sdružení linka bezpečí, s. 27. ISBN 978-80-904920-0-4.
15. MATĚJČEK, Z., 1994. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-85282-83-6.
16. MATĚJČEK, Z., 1986. *Rodiče a děti*. 1. vydání. Praha: Avicenum. ISBN neuvedeno.
17. MATĚJČEK, Z., 2002. *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7178-637-3.
18. MATĚJČEK, Z. et. al., 1999. *Náhradní rodinná péče: Průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7178-304-8.
19. MATĚJČEK, Z. Co vedlo k obnovení pěstounské péče u nás. *Rodina.cz* [online]. 12. ledna 2001 [cit. 2012/10/20]. Dostupné z: <http://rodina.cz/clanek1477.htm>
20. MATOUŠEK, O., 1993. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-901424-7-8.
21. MATOUŠEK O. a H. PAZLAROVÁ, 2010. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-739-8.
22. MICHALOVÁ, A., 2008. Vznik pěstounské rodiny v praxi. *Právo a rodina*. Roč. 10, č. 1, s. 22. ISSN 1212-866X.
23. PRUŠOVÁ, L., 2009. Analýza příčin ukončení a zrušení náhradní rodinné péče na návrh pěstounů pře dosažením zletilosti pěstounů. In: *Aktuální otázky náhradní rodinné péče: sborník z IX. celostátního semináře NRP*. Brno: Triada, poradenské centrum o.s., s. 15. ISBN 978-80-254-5957-7.
24. Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí. *MPSV.cz* [online]. 2006 - 2012 [cit. 2012-12-22]. Dostupné z: <http://noviny-mpsv.cz/cs/3869>.
25. Statistiky. *MPSV.cz* [online]. 2005 [cit. 2012-12-22]. Dostupné z: <http://noviny-mpsv.cz/cs/7260>.

26. SOBOTKOVÁ, I., 2003. *Pěstounské rodiny: jejich fungování a odolnost*. 1. vydání. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. ISBN 80-86552-62-4.
27. SOBOTKOVÁ, I., 2001. *Psychologie rodiny*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7178-59-8.
28. SURYNEK A., R. KOMÁRKOVÁ a E. KAŠPAROVÁ, 2001. *Základy sociologického výzkumu*. 1. vydání. Praha: Management Press. ISBN 80-7261-038-4.
29. ŠKOVIERA, A., 2007. *Dilemata náhradní výchovy: Teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-318-5.
30. ŠPAŇHELOVÁ, I., 2007. Psychické potíže u osvojených dětí. *Právo a rodina*. Roč. 9, č. 8, s. 19-20. ISSN 1212-866X.
31. ZEZULOVÁ, D., 2012. *Pěstounská péče a adopce*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0065-9.

8. Seznam příloh

Příloha č. 1

Otázky pro respondenty výběrového souboru N1

Příloha č. 2

Otázky pro respondenty výběrového souboru N2

Příloha č. 1

Otázky pro respondenty výběrového souboru N1

1. Bydlíte v současné době na ubytovně, v pronájmu, ve vlastním bytě nebo jinak?
2. S kým bydlíte, resp. žijete?
3. Pracujete, studujete nebo jste bez práce?
4. Žijete sám/a nebo s partnerkou/partnerem?
5. Jste v kontaktu se členy pěstounské rodiny?
6. Byl/a jste spokojen/a v pěstounské rodině?
7. Jaký průběh z vašeho pohledu měla pěstounská péče?
8. Kolik vám bylo let, když byla pěstounská péče ukončena?
9. Co podle vašeho názoru vedlo k předčasnému ukončení pěstounské péče?
10. Jak jste ukončení pěstounské péče pocíťoval/a?
11. Co podstatného si vybavujete ze života v pěstounské rodině?
12. Odnesl/a jste si z pěstounské rodiny něco, co považujete za důležité pro svůj současný život, např. rady do života, ponaučení, zásady?
13. Jak zpětně hodnotíte život v pěstounské rodině?
14. Jakým způsobem ovlivnila pěstounská péče váš další život?

Příloha č. 2

Otázky pro respondenty výběrového souboru N2

1. Jak u vás z vašeho pohledu probíhala pěstounská péče?
2. Kdy poprvé jste zaregistrovali problémy směřující k ukončení pěstounské péče?
3. Jakým způsobem se tyto problémy projevovaly?
4. Jakým způsobem jste je řešili?
5. Kdo podal návrh na ukončení pěstounské péče?
6. V jakém věku dítěte byla pěstounská péče ukončena?
7. Domníváte se, že ukončení pěstounské péče bylo dobrým řešením situace?
8. Myslíte si, že si od vás svěřené dítě odneslo něco pozitivního?
9. Jak podle vašeho názoru ovlivnila pěstounská péče další život svěřeného dítěte?
10. Máte o dítěti, které vám bylo svěřeno do pěstounské péče, v současné době nějaké informace?